

Міністерство освіти і науки України
Луцький національний технічний університет
Факультет бізнесу та права
Кафедра економіки

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗА СТУПЕНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ «БАКАЛАВР»

Аналіз та оцінка ефективності діяльності підприємств у регіоні
(на матеріалах Волинської області)

спеціальність 051 Економіка

(шифр і назва спеціальності)

освітня програма «Економіка»

(назва освітньої програми)

Виконав: здобувач вищої освіти
Групи ЕК-41
ІРАНЕК Оксана Андріївна

(підпис)

Керівник:
К.е.н., доцент
Шубала Ірина Володимирівна

(підпис)

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«__» _____ 20__ р.
Доктор філософії (PhD), доцент
Гарант освітньої програми:
Косінський Петро Миколайович

(підпис)

Луцьк – 2025 року

ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет бізнесу та права

Кафедра економіки

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність: 051 Економіка

Освітня програма: «Економіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри економіки
проф. Шубалий О.М.

«__» _____ 202__ р.

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

ІРАНЕК Оксана Андріївна

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи

Аналіз та оцінка ефективності діяльності підприємств у регіоні (на матеріалах Волинської області)

Керівник роботи: Шубала І.В.

затверджені наказом закладу вищої освіти від «17» січня 2025 р. №27/01-02

2. Строк подання здобувачем вищої освіти кваліфікаційної роботи «14» червня 2025 р.

3. Вихідні дані до роботи наукові та періодичні видання, підручники, посібники, монографії, акти вітчизняного законодавства, методичні матеріали з питань оцінки ефективності діяльності підприємств у регіоні, а також статистична інформація щодо господарської діяльності підприємств Волинської області та відкриті джерела з мережі Інтернет.

4. Зміст пояснювальної записки (перелік питань, що потрібно розробити):

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ТА ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ

ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

ДОДАТКИ. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

5. Перелік графічного (ілюстративного) матеріалу:

1. Класифікація факторів підвищення ефективності діяльності підприємства

2. Класифікація чинників зовнішнього впливу на ефективність діяльності підприємств

3. Основні показники діяльності суб'єктів господарювання

4. Основні структурні показники діяльності суб'єктів господарювання у районах

5. Розподіл підприємств, за видами економічної діяльності

6. Фінансові результати до оподаткування підприємств

7. Структура підприємств за фінансовим результатом у регіоні

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис	
		завдання видав	завдання прийняв
<i>1 розділ</i>	<i>доц. Шубала І.В.</i>		
<i>2 розділ</i>	<i>доц. Шубала І.В.</i>		
<i>Висновки та пропозиції</i>	<i>доц. Шубала І.В.</i>		

7. Дата видачі завдання «30» вересня 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи бакалавра	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	<i>Обґрунтування теми</i>	<i>до 30.09.2024</i>	
2.	<i>Огляд літератури із досліджуваної проблеми</i>	<i>до 31.10.2024</i>	
3.	<i>1 розділ</i>	<i>до 31.12.2024</i>	
4.	<i>2 розділ</i>	<i>до 15.04.2025</i>	
5.	<i>Висновки та пропозиції</i>	<i>до 20.05.2025</i>	
6.	<i>Формування списку використаних джерел</i>	<i>до 25.05.2025</i>	
7.	<i>Формування додатків</i>	<i>до 27.05.2025</i>	
8.	<i>Оформлення ілюстративного матеріалу</i>	<i>до 31.05.2025</i>	
9.	<i>Нормоконтроль</i>	<i>до 01.06.2025</i>	
10.	<i>Інструментальна перевірка на академічний плагіат</i>	<i>до 07.06.2025</i>	
11.	<i>Представлення кваліфікаційної роботи бакалавра до захисту</i>	<i>до 14.06.2025</i>	

Здобувач вищої освіти

_____ (Іранек О.А.)
(підпис) (прізвище, ініціали)

Керівник кваліфікаційної роботи

_____ (Шубала І.В.)
(підпис) (прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

Іранек О.А. Аналіз та оцінка ефективності діяльності підприємств у регіоні (на матеріалах Волинської області). – Кваліфікаційна робота бакалавра на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота бакалавра за спеціальністю 051 Економіка, освітня програма «Економіка». Луцький національний технічний університет. Луцьк, 2025.

Мета кваліфікаційної роботи бакалавра полягає у проведенні аналізу та оцінки ефективності використання робочого часу на підприємстві на матеріалах ТОВ «Волинь-Зерно-Продукт». Об'єктом дослідження є процес аналізу та оцінки ефективності використання робочого часу на підприємстві ТОВ «Волинь-Зерно-Продукт». Предметом дослідження є теоретичні, методичні та прикладні аспекти здійснення аналізу та оцінки ефективності використання робочого часу на підприємстві на матеріалах ТОВ «Волинь-Зерно-Продукт».

У першому розділі представлено теоретичні основи дослідження ефективності використання робочого часу на підприємстві, вивчено сутність поняття «робочий час»; досліджено методи та підходи до визначення робочого часу на підприємстві; розглянуто організаційно-правове регулювання робочого часу.

У другому розділі представлено аналіз та оцінка ефективності використання робочого часу на ТОВ «Волинь-Зерно-Продукт», представлено загальну характеристику показників економічної діяльності підприємства; проведено аналіз зміни показників використання робочого часу на підприємстві; проведено факторний аналіз трудомісткості продукції підприємства.

Висновки та пропозиції містять обґрунтування заходів для підвищення ефективності використання робочого часу на підприємстві.

Ключові слова: робочий час, трудомісткість продукції, фонд робочого часу, відпрацьований час, норма тривалості робочого часу.

ANNOTATION

Iranek O.A. Analysing and evaluating the performance of enterprises in the region (on materials of the Volyn region). – Manuscript.

Qualification work of bachelor in the specialty 051 Economics, educational program "Economics". Lutsk National Technical University. Luck, 2025.

The purpose of the bachelor's qualification work is to analyze and evaluate the efficiency of working time at the enterprise on the materials of Volyn-Zerno-Product LLC. The object of research is the process of analyzing and evaluating the efficiency of working time at the enterprise “Volyn-Zerno-Product” LLC. The subject of the study is the theoretical, methodological and applied aspects of analyzing and evaluating the efficiency of working time use at the enterprise on the materials of Volyn-Zerno-Product LLC.

The first section presents the theoretical foundations of the study of efficiency of working time use at an enterprise, examines the essence of the concept of “working time”; investigates methods and approaches to determining working time at an enterprise; considers organizational and legal regulation of working time.

The second section presents an analysis and evaluation of the efficiency of working time use at Volyn-Zerno-Product LLC, provides a general description of the indicators of economic activity of the enterprise; analyzes changes in the indicators of working time use at the enterprise; conducts a factor analysis of the labor intensity of the enterprise's products.

The conclusions and suggestions contain substantiation of measures to improve the efficiency of working time use at the enterprise.

Keywords: working time, labor intensity of products, working time fund, worked time, working time standard.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ТА ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ	10
1.1. Сутність поняття ефективності діяльності підприємства	10
1.2. Види, критерії та методи оцінки ефективності	17
1.3. Система показників визначення ефективності діяльності підприємства	20
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ	25
2.1. Загальна характеристика та аналіз основних показників діяльності підприємств у регіоні	25
2.2. Аналіз показників роботи підприємств за районами та видами економічної діяльності	31
2.3. Оцінка ефективності діяльності підприємств у регіоні	39
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	58

ВСТУП

Актуальність теми. Аналіз та оцінка діяльності підприємства є важливою складовою в створенні ефективного підприємства. Завдяки ньому можна визначати стан та поточні потреби які виникають в суб'єкта господарювання. І вже на основі цього приймати раціональні та доцільні рішення управлінцям. Саме цей підхід дозволяє існувати в нестабільній сучасній економіці, збільшувати прибутки та інший корисний вплив на різних рівнях. Внесення нових методів оцінки напряму впливатимуть на вибір нових підходів до вирішення проблем, які наразі існують у підприємствах. Завдяки цьому можемо вважати, що ця тема бакалаврською роботи є актуальною та потрібною.

Тему ефективності діяльності підприємств досліджувала і досліджує велика кількість вітчизняних науковців, які розглядають її з різних теоретичних і практичних підходів. Значна увага приділяється як економічній сутності ефективності, так і методам її оцінювання, факторному аналізу та впливу внутрішнього і зовнішнього середовища. Серед авторів, чії праці стали основою для вивчення даної проблематики, варто відзначити таких дослідників, як І. П. Отенко, В. С. Габор, І. О. Федуняк, І. Назаренко, Г. А. Місько, О. І. Петков, Г. Г. Соболева, М. М. Зайченко, І. А. Дмитрієв, І. Ю. Шевченко, В. В. Чудик, О. І. Бабчинська, М. А. Горшков, В. В. Лагодієнко, С. О. Попкова, Л. В. Березовська, Н. Михалюк, А. Омеко, Т. Длугопольська, Т. Катола, Д. Хропонюк, І. І. Кривецький, В. Д. Пономарьов, О. С. Шуміло, К. А. Закордонєць, Є. В. Лисений, Я. С. Кисіль, М. С. Кисіль, З. М. Тітенко, О. А. Іванова, О. В. Гривківська, О. І. Сенюк. та інші. Їхні наукові публікації становлять вагому базу для подальших досліджень у сфері підвищення ефективності функціонування підприємств.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є проведення всебічного аналізу та оцінки ефективності функціонування підприємств у Волинській області з урахуванням галузевих, структурних та територіальних особливостей регіону. Для досягнення цієї мети необхідно розв'язати такі основні завдання:

- розкрити економічну суть поняття ефективності діяльності підприємств та її значення для розвитку регіональної економіки;
- проаналізувати систему показників, які використовуються для оцінювання ефективності господарювання;
- охарактеризувати внутрішні та зовнішні фактори, що впливають на результативність діяльності підприємств у регіоні;
- здійснити оцінку динаміки основних соціально-економічних показників підприємств Волинської області за видами економічної діяльності та адміністративно-територіальними одиницями;
- дослідити рівень продуктивності, рентабельності та фінансових результатів суб'єктів господарювання різних форм і масштабів;
- виявити проблемні зони та перспективні напрями для підвищення ефективності підприємницької діяльності у регіоні.

Об'єктом дослідження виступає господарська діяльність підприємств, що функціонують у Волинській області.

Предметом дослідження є теоретичні підходи, методичні засади та практичні аспекти оцінювання ефективності підприємств у контексті регіонального розвитку.

Методи дослідження. В ході написання даної дипломної роботи було використано різні наукові підходи і методи. Системний підхід застосовувався для обґрунтування напрямів підвищення ефективності функціонування підприємств Волинської області в умовах сучасних викликів. Метод логічного узагальнення було використано при аналізі специфіки використання ресурсів, а також для розкриття інструментів підвищення результативності господарської діяльності. Методи аналізу та синтезу стали основою при оцінюванні часткових показників ефективності, таких як рентабельність, продуктивність праці та обсяг реалізації. Методи індукції та дедукції застосовувалися під час вивчення тенденцій розвитку підприємницького середовища області. Також для наочності результатів використовувалися табличний та графічний методи, зокрема при побудові таблиць, діаграм і схем за статистичними даними. Програмно-цільовий

підхід дав змогу структурувати систему показників ефективності з урахуванням специфіки мікро-, малого, середнього та великого бізнесу.

Інформаційна база дослідження. Наукові та періодичні видання, підручники, посібники, монографії, акти вітчизняного законодавства, методичні матеріали з питань оцінки ефективності діяльності підприємств у регіоні, а також статистична інформація щодо господарської діяльності підприємств Волинської області та відкриті джерела з мережі Інтернет.

Практичне значення одержаних результатів. Створений перелік пропозицій які підприємства регіону можуть використовувати для того щоб підвищувати свої ефективність. До них входять різні методи аналізу та оцінювання а також підходи та інструменти для покращення стану підприємства.

Публікації. Основні теоретичні положення і практичні результати дослідження були викладені в одних тезах доповідей круглого столу загальним обсягом 0,1 друк. арк.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота бакалавра складається із вступу, двох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел. Основний зміст роботи викладений на 57 сторінках комп'ютерного тексту, в тому числі 10 рисунків та 9 таблиць. Список використаних джерел складається з 26 найменувань і представлений на 3 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ТА ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Сутність поняття ефективності діяльності підприємства

Ефективність підприємства має визначне значення у діяльності підприємства. Саме воно визначає чи здатне підприємство досягати поставлених цілей, чи ні. А це напряду впливає на прибутковість організації. Оцінка ефективності є основою для того, щоб аналізувати господарську діяльність, визначити рівень конкурентоспроможності та раціональність управлінських рішень. А також, завдяки цьому можна вчасно виявляти слабкі місця в управлінських рішеннях та приймати рішення які можуть покращити ситуацію.

Слід зазначити, що поняття ефективності підприємства не має єдиного визначення. Різні науковці відносно своїх досліджень виводили різні трактування. Тому перед тим як перейти загального визначення варто проаналізувати різні трактування. В таблиці 1 розглянемо сутність поняття ефективності.

Можна побачити, що більшість авторів сходяться на думці, що ефективність – це співвідношення результату до витрат. Основний фокус саме на економічній стороні і тому наскільки вигідними виявились вкладений капітал чи інвестиції у діяльність підприємства. Проте декілька науковців ототожнюють поняття ефективності з поняттям результативності, адже, на перший погляд воно так само визначає результат діяльності підприємства. « Насправді ці два поняття, відображають різні сторони підприємницької діяльності. Результативність відображає здатність підприємства досягати поставлених цілей функціонування та розвитку» [7].

Результативність оцінюється залежно від того, наскільки фактичні результати відповідають запланованим. Для цього зазвичай використовують три категорії: досягнуто, досягнуто частково та не досягнуто. Такий підхід дозволяє

об'єктивно оцінити ступінь реалізації поставлених цілей. Тож результативність відповідає на питання наскільки було досягнуто плану, а ефективність ж відповідає на питання, а яким чином було досягнуто результату та якими методами.

Визначивши основні відмінності можна зрозуміти, що це два різних показники, і в один і той самий період підприємства вони можуть мати протилежні значення. Навіть при високій результативності може бути доволі низький рівень ефективності, і навпаки при високій ефективності низька результативність. Проте, в більшості на ефективних підприємствах спостерігається і висока результативність. Це спричинено тим, що підприємства в ринковій економіці прагнуть ефективності, для підвищення прибутковості та конкурентоспроможності.

Таблиця 1.1.Визначення поняття «ефективність»

Автор	Визначення
Отенко І.П.	«Ефективність виробництва – категорія, яка характеризує віддачу, результативність виробництва, яка свідчить не лише про приріст виробництва, а і про те, яким чином і за рахунок використання яких саме ресурсів було досягнуто цей результат [1].
Габор В.С.	«Ефективність являє собою економічну категорію яка відображає співвідношення між одержаними результатами і витраченими на їх досягнення ресурсами» [2].
Назаренко І.	«Ефективність – це економічна категорія, яка є результативністю функціонування системи і розраховується як відношення отриманого результату(ефекту) до витрат коштів, ресурсів» [3].
Місько Г. А	«Під ефективністю слід розуміти оцінку використання ресурсів підприємства у ході реалізації стратегії» [4].
Петков О. І.	«Ефективність – це економічна категорія, яка є доволі поширеною в соціальних науках, що відображає відношення економії сукупних витрат уречевленої та живої праці до отриманого кінцевого результату діяльності будь-якого суб'єкта господарювання» [5].
Соболева А.Г.	«Ефективність – загальна для всіх економічна категорія суспільноекономічні формації та вирази взаємозв'язку між кінцевим результатом виробництва – ефект і загальні витрати виробництва» [6].

Примітка. Побудовано автором на основі узагальнення [1, 2, 3, 4, 5, 6].

У цьому контексті поняття ефективності набирає значення не тільки як економічного показника, а й як оцінки раціональності управлінських рішень. Він дає можливість визначити чи були обрані підходи та методи доцільними та дієвими. Висока ефективність вказуватиме на те, що прийняті рішення були обґрунтованими, та опирались як на внутрішні можливості підприємства, так і на зовнішні обставини світу. В той час коли низький рівень ефективності вказуватиме на раціональне використання ресурсів та неправильні розрахунками у плануванні, навіть якщо фактично результату було досягнуто. Саме тому у діяльності підприємства надзвичайно важливо пам'ятати про ефективність, навіть тоді, коли результати виглядають успішними. При створенні плану дій управлінцям варто пам'ятати про різноманітні фактори, які впливають на підприємство.

Фактори можна поділити по різних категоріях впливу. В залежності від спрямованості фактору, їх поділяють на негативні та позитивні. За місцем виникнення їх поділяють на зовнішні та внутрішні. Внутрішні залежать від уже наявної ситуації на підприємстві, а зовнішні залежать від ситуації яка складається в світі, країні та навіть конкретному місці. І для того щоб краще зрозуміти вплив факторів, їх можна розкласти на три основні ознаки. В таблиці 1.2 розглянемо класифікацію цих факторів.

Дана таблиця допомагає побачити всю різноманітність факторів, які впливають на підвищення ефективності, в залежності від типу, джерела та сфери застосування. Проте для глибшого розуміння розберемо характеристику кожного з класифікацій.

Перша класифікація розвитку та вдосконалення виробництв розпочинається з технічного фактору. Він розкриває питання впровадження нових технологій у засоби виробництва, це допомагає зменшити витрат, збільшити якість продукції та пришвидшити сам процес виробництва. Наступний організаційний фактор включає в себе оптимізацію структури управління підприємством. Раціональне розподілення обов'язків, удосконалення комунікацій між відділами та зменшення рівня бюрократії сприяють більш оперативному прийняттю рішень.

Завдяки цьому підвищується ефективність управління, знижуються витрати на адміністрування та реагування на зміни в економіці стають швидшими. Останній фактор у цій класифікації - соціально-економічний. Він має значний вплив, адже підвищення умов праці та кваліфікації персоналу веде до зростання продуктивності. Кваліфіковані та задоволені працівники працюють ефективніше, менше припускаються помилок і більше впроваджують нові підходи до роботи. Це значно сприяє зниженню плинності кадрів і підвищенню лояльності до підприємства.

Друга класифікація - це джерела підвищення ефективності. Вона поділяється на п'ять факторів. Перший стосується зниження трудомісткості. Він дозволяє скоротити витрати на ручну працю, зменшити людський фактор у виробництві та підвищити точність виконання операцій, що в результаті веде до підвищення продуктивності підприємства та зменшення витрат.

Наступний фактор – це зменшення матеріаломісткості. Воно можливе завдяки використанню більш економічних матеріалів або технологій, що дозволяють зменшити кількість витрачених ресурсів на одиницю продукції. Це знижує собівартість продукції та підвищує рентабельність підприємства.

Третій фактор – зниження фондомісткості, що покращує використання обладнання та технологій. Ефективне завантаження виробничих потужностей і своєчасне оновлення засобів виробництва дозволяють отримати більше продукції без додаткових інвестицій у фонди. Саме це підвищує ефективність.

Фактор економії часу сприяє покращенню організації виробничих циклів. Завдяки чіткому плануванню, логістиці та оптимізації послідовності операцій підприємство може скоротити терміни виготовлення продукції, що дозволяє швидко реагувати на попит і знижує витрати на зберігання. Фактор раціонального використання природних ресурсів передбачає впровадження енергоефективних технологій та зниження екологічного навантаження. Це не лише знижує витрати на енергоресурси, але й підвищує репутацію підприємства, що важливо для інвесторів і споживачів. Опісля збільшення ефективності можна прослідкувати вплив на різних рівнях. Найзагальніший або ж найширший вплив

можна відстежити на народногосподарському рівні. Адже фактори стосуються впливу діяльності підприємства на загальну економіку країни. Наприклад розвиток підприємств сприяє створенню робочих місць, підвищенню податкових надходжень і технологічному розвитку, що в сукупності зміцнює національну економіку.

Наступний рівень регіональних факторів впливає на розвиток підприємств у конкретних територіях. Розвиток інфраструктури, наявність місцевих ресурсів та підтримка органів місцевого самоврядування сприяють підвищенню ефективності діяльності підприємства (табл. 1.2).

Таблиця 1.2. Класифікація факторів підвищення ефективності діяльності підприємства

Ознака класифікації	Тип факторів	Характеристика
Напрямок розвитку та вдосконалення виробництва	Технічні	Впровадження нових технологій у виробничий процес
	Організаційні	Оптимізація структури управління підприємством
	Соціально-економічні	Підвищення умов праці, підвищення кваліфікації персоналу
Джерела підвищення ефективності	Зниження трудомісткості	Автоматизація робочих процесів
	Зниження матеріаломісткості	Використання більш економічних матеріалів
	Зниження фондомісткості	Покращення використання обладнання і технологій
	Економія часу	Покращення організації виробничих циклів
	Раціональне використання природних ресурсів	Використання енергоефективних ресурсів
Сфера застосування факторів	Народногосподарські	Вплив на загальну економіку країни
	Міжгалузеві	Взаємодія підприємств з різними галузями
	Регіональні	Вплив на розвиток підприємств у конкретних регіонах
	Галузеві	Зміни у виробничих процесах. специфічних для конкретної галузі
	Внутрішньовиробничі	Зміни в роботі підприємства. оптимізація виробничих ліній

Примітка. Побудовано автором на основі узагальнення [8,9,10].

Фактор який показує взаємодію між галузями враховує особливості виробництва в межах окремої галузі. Наприклад, для харчової промисловості важливими є санітарні норми, а для машинобудування – точність виготовлення деталей. Удосконалення в межах цих специфік підвищує конкурентоспроможність підприємства в межах своєї галузі.

Також існують міжгалузеві факторів, вони проявляються у взаємодії підприємств з іншими галузями. Наприклад, через спільні проекти або постачання. Така співпраця дозволяє обмінюватися інноваціями та знижувати витрати завдяки масштабуванню.

І найбільш вузький вплив, проте найвизначніший для самого підприємства - внутрішньовиробничий фактори. Такі фактори охоплюють зміни в організації самого підприємства, зокрема оптимізацію виробничих ліній, розміщення устаткування та поточне обслуговування. Це сприяє зменшенню втрат часу, матеріалів і ресурсів, підвищуючи ефективність виробництва загалом.

Окрім внутрішніх факторів впливу, існують також зовнішні чинники. Зазвичай ці чинники не залежать від самого підприємства та його дій, але напряму впливають на діяльність та ефективність підприємства. Адже саме вони формують умови функціонування. Саме тому важливо враховувати їх при ухваленні різних управлінських рішень. У наступній таблиці наведено основні групи зовнішнього впливу.

Успішна діяльність підприємства залежить від багатьох факторів, серед яких важливе місце посідають фінансово-податкові, правові, ресурсні, інформаційні та зовнішньоекономічні чинники. Вони впливають на рівень прибутковості, платоспроможності, можливості розвитку й адаптації до змін у середовищі. Наприклад, надмірне податкове навантаження або висока корупція можуть знижувати мотивацію до легального ведення бізнесу, а нестабільність постачання ресурсів – ускладнювати виробничі процеси. Крім того, ефективна інформаційна політика та здатність підприємства до комунікації з ринком набувають особливої ваги в умовах цифровізації. Сукупна дія цих чинників формує середовище, в якому підприємство приймає стратегічні рішення, а отже,

саме їх врахування є відправною точкою для розуміння економічних переваг ринкової моделі.

Таблиця 1.3. Класифікація чинників зовнішнього впливу на ефективність діяльності підприємств

Група впливу	Характеристика
Фінансово-податкові	Рівень рентабельності, платоспроможність, структура податкового навантаження
Правові	Ступінь тінзації ринку, рівень корупції в галузі
Ресурсні	Вартість трудових і матеріальних ресурсів, залежність від постачальників
Інформаційні	Якість та результативність інформаційної та комунікаційної політики
Зовнішньоекономічні	Експортно-імпортні обмеження, наявність тарифних чи не тарифних квот

Примітка. Побудовано автором на основі узагальнення [9, 11, 12].

У сучасних умовах ринкової економіки та конкуренції, де кожне підприємство прагне завоювати увагу покупця та задовольнити його потреби, важливо розуміти переваги цієї системи. Одна з них полягає в тому, що вона стимулює використовувати ресурси як найефективніше і отримувати з них якнайбільше прибутку при тій самій кількості благ. Адже основний економічний принцип, каже що у людини необмежена кількість бажань та обмежена кількість ресурсів. Він змушує знаходити інноваційні підходи до оптимізації виробничих процесів, підвищення ефективності та досягнення більшого результату з меншими витратами. Ще один економічний принцип, який пояснює стимул до підвищення ефективності - конкуренція. Він мотивує до постійного покращення, для того мати змогу боротися за клієнта з іншими підприємствами у цій галузі. Адже на ринковій економіці виграє те підприємство яке якнайкраще буде закривати потреби споживача. А для цього потрібно не просто удосконалюватись, а й створювати продукт який відповідатиме ціновим та якісним потребам споживач, і при цьому покриє зарплати працівникам та

управлінцям. Тож ці принципи також сприяють ще більш ефективному використанні ресурсів та отримання більшої вигоди з уже наявних ресурсів.

Отже, ефективність підприємства є ключовим показником його здатності досягати цілей із раціональним використанням ресурсів. Вона поєднує економічну доцільність, результативність управлінських рішень та адаптацію до ринкових умов. Саме комплексний підхід до оцінки ефективності дозволяє вчасно виявляти проблеми та підвищувати конкурентоспроможність підприємства.

1.2. Види, критерії та методи оцінки ефективності

Всі підприємства, які прагнуть збільшувати свою ефективність та прибутковість, повинні постійно оцінювати та аналізувати результати своєї діяльності, адаптуватися до змін зовнішнього середовища та оптимізувати внутрішні процеси. Такий підхід дозволяє своєчасно виявляти слабкі місця, приймати обґрунтовані управлінські рішення та забезпечувати сталий розвиток. Для цього необхідно чітко розуміти, які саме види ефективності існують, за якими методами та критеріями вони оцінюються.

«Оцінка ефективності – це поняття є інтегральним та комплексним, тому включає в себе багато різних аспектів, які дозволяють оцінити різні сторони діяльності підприємства. Насамперед при оцінюванні результатів діяльності розрізняють економічну, організаційну та соціальну ефективність» [13].

Економічна ефективність є основою для оцінки діяльності підприємства, оскільки вона показує, наскільки ефективно використовуються всі ресурси для досягнення економічних результатів. Вона включає в себе не лише зниження витрат, але й досягнення оптимальних результатів при мінімальних витратах ресурсів, що безпосередньо впливає на конкурентоспроможність підприємства в умовах ринкової економіки.

Організаційна ефективність оцінюється через здатність підприємства ефективно організувати свої внутрішні процеси та структури. Сюди входить не лише технічні та економічні аспекти, але й управлінські практики, комунікації між відділами, швидкість прийняття рішень, а також адаптацію організації до змін зовнішнього середовища. Висока організаційна ефективність забезпечує стабільність і розвиток підприємства в умовах нестабільної економічної та політичної ситуації.

Соціальна ефективність є важливою складовою, оскільки відображає, наскільки діяльність підприємства відповідає соціальним потребам, цілям та інтересам суспільства та громади. Це включає соціальні ініціативи, підтримку корпоративної культури та задоволення потреб працівників. Соціальна ефективність також враховує вплив на жителів міста та громади, і те як це допомагає розвивати суспільство.

Ці три аспекти є основними, проте є ще два додаткових, які теж мають певну функції - екологічна та інноваційна. Вони виникли з часом в міру розвитку потреб суспільства та підприємництва.

Екологічна ефективність виникла внаслідок збільшення негативного впливу діяльності підприємств на навколишнє середовище. І при його оцінюванні вимірюється кількість зменшення негативного впливу на екосистему. Це може відбуватись за рахунок різних дій: оптимізації використання природних ресурсів, зменшення енергоспоживання, зниження рівня викидів шкідливих речовин у повітря, воду та ґрунт, ефективну утилізацію відходів та інше. Такі підприємства не просто зменшують свій екологічний слід, але й активно сприяють сталому розвитку суспільства в цілому, тому частково можна вважати це підпунктом до соціальної ефективності.

Інноваційна ефективність показує здатність підприємства впроваджувати нові технології, і те наскільки ці впровадження приносять результатів. Це те, що дозволяє підприємству залишатися конкурентоспроможним на ринку, оптимізувати внутрішні процеси і покращувати продуктову лінійку. Вони

допомагають зростати підприємству в довгостроковій перспективі, та приносити більше прибутків компанії.

Усі ці види є взаємопов'язаними та комплементарними. Підвищення одного виду призводить до зростання іншого, тому будь-яке покращення в компанії приносить результати на різних рівнях організації. Для того, щоб виміряти вплив дій та нововведень виділяють певні критерії та методи за якими можна оцінювати ефективність. Підприємство в своїй діяльності має складну систему, тому і показники мають бути відповідними. Перед тим як визначити критерії потрібно зазначити умови, яким вони мають відповідати: у повному обсязі демонструвати підсумки економічної діяльності, а також фіксувати та оцінювати ступінь реалізації визначених цілей.

У таблиці 1.4. узагальнено основні з них, з урахуванням їхньої суті та сфери застосування.

Таблиця 1.4. Методи оцінки ефективності діяльності підприємства.

Назва	Суть	Застосування
Витратний	Розраховується шляхом підсумовування витрат на активи: устаткування, персонал, ресурси тощо	Підходить, коли є чітке розуміння порогів підприємства щодо ресурсного забезпечення
Результативний	Виходить із оцінки очікуваних доходів, які підприємство може отримати з потужностей виробництва	В умовах нестабільності метод застосовується з обережністю
Порівняльний	Порівнюються показники фірми з даними конкурентів із аналогічної галузі	Використовується тоді, коли доступна аналітика щодо конкуруючих підприємств
Кореляційний	Застосовуються математичні моделі, що враховують вплив окремих факторів на виробничі показники	Інформаційна база може бути неактуальною або не відповідати сучасній ситуації на ринку
Експертний	Базується на оцінках фахівців щодо діяльності підприємства в межах певної рейтингової системи	Один з найпоширеніших варіантів у прикладній практиці

Примітка. Побудовано автором на основі узагальнення [14].

«Оцінка результативності підприємства може включати аналіз за різними критеріями. Об'єктивні критерії – це конкретні економічні показники, що

вимірюються у числах. До них відносять виручку, чистий прибуток, рентабельність, окупність, продуктивність тощо. Суб'єктивні критерії – це показники ефективності, що спираються на спостереження та відчуття. Вони включають ефективність персоналу, професіоналізм співробітників, фактори довкілля та інші параметри. Підприємство обирає критерії оцінки ефективності на підставі того, які цілі та завдання стоять перед бізнесом. У деяких випадках необхідний ґрунтовний аналіз різних елементів організації, інколи ж досить провести дослідження одного аспекту діяльності.» [14].

З урахуванням наведених критеріїв та видів оцінювання ефективності діяльності підприємства, важливим етапом є вибір відповідних методів, за допомогою яких здійснюється практична оцінка цієї ефективності. Методи оцінювання дозволяють кількісно чи якісно виміряти досягнення підприємством певного рівня результативності відповідно до встановлених критеріїв.

Вибір методів залежить від поставленої мети аналізу, специфіки діяльності підприємства та доступності необхідної інформації. Їх правильне застосування дає змогу не лише об'єктивно оцінити наявний потенціал, а й сформулювати стратегії підвищення конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості підприємства. Запропоновані підходи є універсальними та можуть бути адаптовані для підприємств різних галузей економіки.

1.3. Система показників визначення ефективності діяльності підприємства

Створення системи показників є ключовим завданням у процесі аналізу та оцінки діяльності підприємства. Завдяки ній управлінці можуть приймати ґрунтовні та раціональні рішення, які допоможуть збільшити ефективність підприємства в майбутньому. Існує велика варіативність та кількість показників які можна використовувати, проте перед тим як створювати власну систему

потрібно визначити основні цілі та стратегію підприємства. Це допоможе обрати показники, які будуть релевантні та відповідати специфіці діяльності підприємства.

В основному показники поділяють на дві основні групи – фінансові та нефінансові. Фінансові показники відображають. Нефінансові показники визначають. Ці дві категорії поділяються ще на три підгрупи, кожна з яких відображає різні характеристики економічної ефективності. Схема розподілу цих підгруп зображена на рисунку 1.1.

Рис. 1.1. Показники підприємства, що характеризують ефективність (побудовано автором на основі [15,16])

Найчастіше використовуваними показниками на підприємстві є фінансові показники, адже вони відображають ключові аспекти фінансової стабільності та результативності діяльності підприємства. З їхньою допомогою можна оцінити,

наскільки ефективно використовуються ресурси, чи є підприємство прибутковим, а також чи здатне воно своєчасно виконувати свої зобов'язання. Ці показники дають змогу виявити як сильні сторони, так і потенційні ризики у фінансовому стані підприємства.

Серед основних видів фінансових показників вирізняють ті, що відображають прибутковість, ліквідність, платоспроможність, оборотність активів та ефективність використання капіталу. Показники прибутковості дають змогу визначити, наскільки вигідною є діяльність підприємства, яку частину доходу воно здатне перетворити на прибуток, і як змінюється цей показник у динаміці. «Використання показників прибутковості дозволяє підприємству оцінити ефективність своєї діяльності, виявити сильні та слабкі сторони, а також приймати обґрунтовані управлінські рішення щодо подальшого розвитку» [15].

Показники ліквідності характеризують здатність підприємства вчасно погашати свої короткострокові зобов'язання за рахунок наявних обігових активів. Вони відіграють важливу роль у визначенні фінансової гнучкості підприємства, зокрема у періоди нестабільності або зниження платоспроможності клієнтів. Їхній аналіз дозволяє керівництву оперативно реагувати на тимчасові фінансові труднощі та забезпечувати стабільну роботу в умовах змінного зовнішнього середовища.

Показники платоспроможності, у свою чергу, показують, наскільки підприємство є фінансово незалежним і чи здатне воно розрахуватися за всіма зобов'язаннями у разі припинення діяльності. Вони допомагають оцінити структуру капіталу, рівень фінансового ризику та ступінь залежності підприємства від позикових ресурсів. Це особливо важливо під час залучення інвестицій або отримання кредитів, адже такі показники безпосередньо впливають на довіру з боку зовнішніх стейкхолдерів.

Також важливими є показники оборотності активів, які демонструють, наскільки ефективно підприємство використовує свої ресурси для генерування доходу. Чим вищий рівень оборотності, тим ефективніше використовуються активи, тим більша швидкість обігу капіталу і, відповідно, тим кращий

фінансовий результат. Це дозволяє не лише зменшити витрати, а й підвищити загальну конкурентоспроможність. «Рентабельність має кілька різних видів, кожен з яких вказує на різні аспекти прибутковості підприємства. Основними видами рентабельності є валова рентабельність, операційна рентабельність та чиста рентабельність» [17].

Валова рентабельність визначається за формулою

$$P = \frac{P_{вал}}{B_{прод}} \times 100\% \quad (1.1)$$

де

$P_{вал}$ — валова рентабельність, %;

$P_{вал}$ — валовий прибуток, грн;

$B_{прод}$ — виручка від продажу продукції, грн.

Операційна рентабельність обчислюється за формулою:

$$B_{оп} = \frac{P_{оп}}{B_{прод}} \times 100\% \quad (1.2)$$

де

$B_{оп}$ — операційна рентабельність, %;

$P_{оп}$ — операційний прибуток, грн;

$B_{прод}$ — виручка від продажу продукції, грн.

$$P_{чис} = \frac{P_{чист}}{B_{прод}} \times 100\% \quad (1.3)$$

де

$P_{оп}$ — чиста рентабельність, %;

$P_{оп}$ — чистий прибуток, грн;

$B_{прод}$ — виручка від продажу продукції, грн.

Комплексне застосування зазначених показників дає змогу всебічно оцінити ефективність діяльності підприємства, виявити проблемні зони та потенційні резерви зростання. Таким чином, фінансові показники виконують не лише функцію контролю, а й є інструментом стратегічного управління, формування обґрунтованої політики розвитку та підвищення загальної ефективності підприємницької діяльності.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1. Загальна характеристика та аналіз основних показників діяльності підприємств у регіоні

Підприємницька діяльність є важливою складовою економіки будь-якого регіону. Вона сприяє створенню робочих місць, наповненню бюджету, розвитку інфраструктури та активізації місцевих ініціатив. Завдяки підприємництву формуються умови для сталого економічного зростання, зростає добробут населення, а також стимулюється інноваційна та інвестиційна активність.

Особливе значення підприємництво має на регіональному рівні, де воно стає рушієм економічного розвитку територій. Успішне функціонування підприємств впливає не лише на економічні показники області, а й на якість життя місцевих жителів. Висока ефективність діяльності підприємств дозволяє краще використовувати ресурси, зменшувати витрати та підвищувати конкурентоспроможність регіону.

У Волинській області підприємницька сфера є доволі великою кількістю суб'єктів господарювання, та представлена, переважно малих та мікрорівнях. Серед найбільш відомих підприємств регіону можна згадати ПрАТ «Володимир-Волинська птахофабрика», що спеціалізується на виробництві курятини, а також ПрАТ «СКФ Україна» в Луцьку, яке випускає підшипники та експортує свою продукцію за кордон. У сфері харчової промисловості активно працює ТОВ «Кромберг енд Шуберт Україна Луцьк», що є частиною міжнародної корпорації з виробництва кабельної продукції.

Таким чином, підприємницька діяльність має багатогранний вплив на розвиток Волинського регіону. Висока ефективність роботи підприємств сприяє підвищенню економічної стабільності, залученню інвестицій та зміцненню соціально-економічного потенціалу області.

Тому розглянемо основні характеристики підприємств регіону за роками, та проаналізуємо розподіл суб'єктів за типами підприємств, які наведені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1. – Кількість та види суб'єктів господарювання у Волинській області

Показник	Рік	Суб'єкти господарювання	У тому числі	
			підприємства	фізичні особи-підприємці
Кількість суб'єктів господарювання	2010	42018	5202	36816
	2015	49273	5600	43673
	2020	41711	6047	35664
	2021	41089	6280	34809
	2022	40601	5202	35399
	2023	45974	5975	39999

Примітка. Побудовано автором за даними [18].

У таблиці 2.1 ми прослідковуємо зміну кількості суб'єктів господарювання у Волинській області, яка коливалась протягом 2010–2023 років. Якщо на початку періоду, у 2010 році, в області діяло 42 018 суб'єктів, то вже у 2015 році їхня кількість зросла до 49 273 одиниць тобто майже на 21%. Це зростання можна розглядати як позитивний сигнал, що свідчив про підвищення підприємницької активності, ймовірно, завдяки стабільнішій економічній ситуації у країні в той час.

Однак вже у наступні роки ситуація почала змінюватися не в кращий бік. У 2020 році загальна кількість суб'єктів господарювання зменшилася до 41 711, що, з великою ймовірністю, було наслідком пандемії COVID-19 та пов'язаних із нею карантинних обмежень. Попри те, що кількість фізичних осіб-підприємців навіть дещо зросла до 6047 одиниць, це не змогло компенсувати загальний спад.

У 2021 році спад тривав: кількість суб'єктів зменшилася ще на 1,5% і склала 41 089 одиниць. Це можна розцінювати як результат затяжного виходу з кризи,

коли бізнес ще не встиг повністю адаптуватися до нових умов, а економіка загалом перебувала у стані невизначеності.

Особливо складним виявився 2022 рік. Незважаючи на те, що загальна кількість суб'єктів знизилася незначно до 40 601 одиниці, відбулося суттєве скорочення кількості ФОПів із 6280 до 5202 одиниць, тобто на 17,2%. Це скоріше всього пов'язано з наслідками повномасштабної війни, адже частина підприємців була змушена згорнути діяльність, евакуюватися або просто втратила можливість працювати в нових умовах.

Водночас уже в 2023 році можна було спостерігати певне пожвавлення. Загальна кількість суб'єктів господарювання зросла на 13,2% і досягла 45 974 одиниць. Це можна розглядати як хороший сигнал, тобто попри всі труднощі, бізнес поступово адаптується до викликів і повертається до активної діяльності. Також варто відзначити позитивну динаміку серед фізичних осіб-підприємців: їх кількість зросла на 14,8% і становила 5975 одиниць. Ймовірно, це свідчить про зростання довіри до власної справи навіть в умовах невизначеності, що заслуговує окремої уваги як ознака життєстійкості малого бізнесу регіону.

Порівняння кількості суб'єктів господарювання великого, середнього, малого та мікропідприємництва за 2020-2023 рр. представлено на рисунку 2.1.

За рисунком 2.1. аналіз даних про суб'єкти господарювання у Волинській області за 2020–2023 роки показує, що в регіоні стабільно домінує малий бізнес, особливо мікропідприємства. Загальна кількість таких суб'єктів змінювалася: спершу зменшувалась, а у 2023 році знову зросла. У 2020 році було зареєстровано 41 711 суб'єктів. З них переважна більшість це малі підприємства 41 321 суб'єктів, серед яких 40 116 мали статус мікропідприємств. Середніх фірм нараховувалося 382, а великих було лише 8.

У 2021 році кількість підприємств трохи знизилася до 41 089. Великих стало 11, середніх поменшало до 369. Малі підприємства продовжували складати основну частину 40 709, з них 39 476 були мікроформату. Загальна структура залишилася схожою, хоча спостерігалось поступове скорочення.

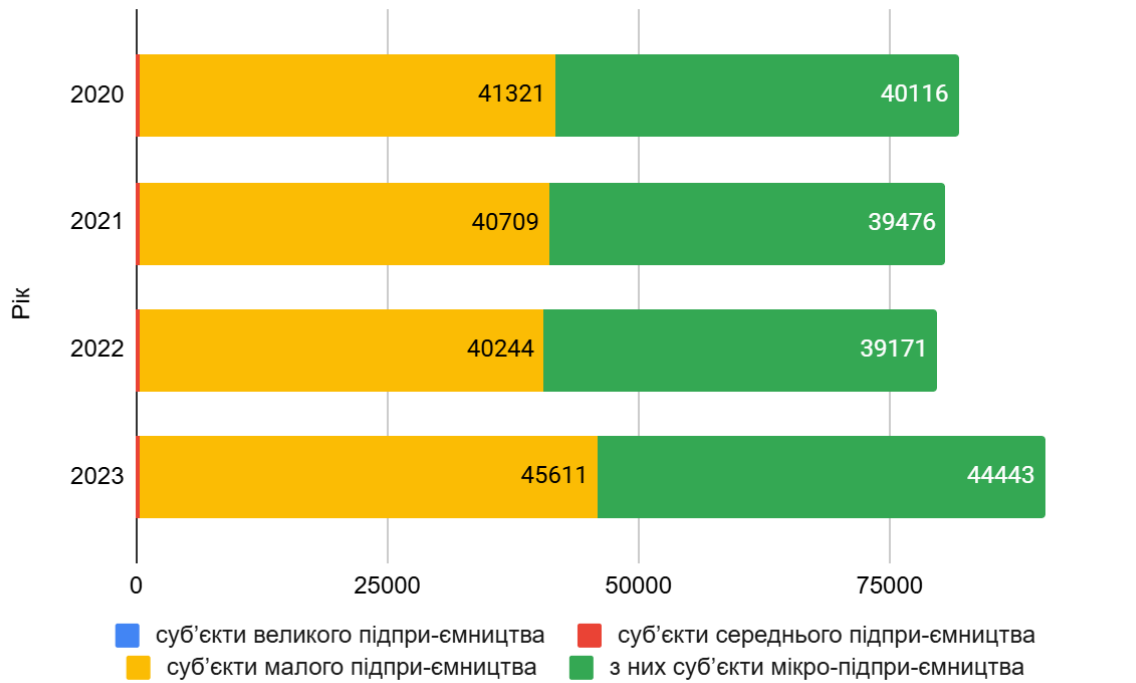

Рис. 2.1. Порівняння кількості суб'єктів господарювання великого, середнього, малого та мікропідприємства за 2020-2023 рр. (побудовано автором)

У 2022 році кількість суб'єктів знову трохи зменшилася до 40 601. Кількість середніх підприємств скоротилась до 343, а мікропідприємств стало 39 171. Це напряму пов'язано з труднощами в економіці через війну. У 2023 році кількість суб'єктів виросла до 45 974. Основне зростання дало розвиток малому підприємству, таких було вже 45 611. З них мікропідприємства становили 44 443. Це говорить, що саме мікробізнес виявився найгнучкішим і найшвидше адаптувався до нових умов.

З рисунку 2.2. чітко видно, як змінювалася кількість підприємств різного розміру у Волинській області протягом 2020–2023 років. Найбільші коливання спостерігаємо серед великих підприємств. У 2021 році їх кількість різко зростає майже на 38% порівняно з попереднім роком. Це може свідчити про активізацію великих бізнес-структур або про перехід частини середніх підприємств у вищу категорію. Однак у наступні роки темп приросту знижувався у 2023 році він склав вже 113,3%, що вказує на уповільнення динаміки.

Середній бізнес демонстрував відносно стабільну ситуацію. З 2020 до 2022 року показники коливалися в межах 96–99%, а у 2023 році відбулося невелике зростання до 102,6%. Це може бути ознакою поступового відновлення економічної активності після певних потрясінь і переходу частини малого бізнесу до категорії середнього.

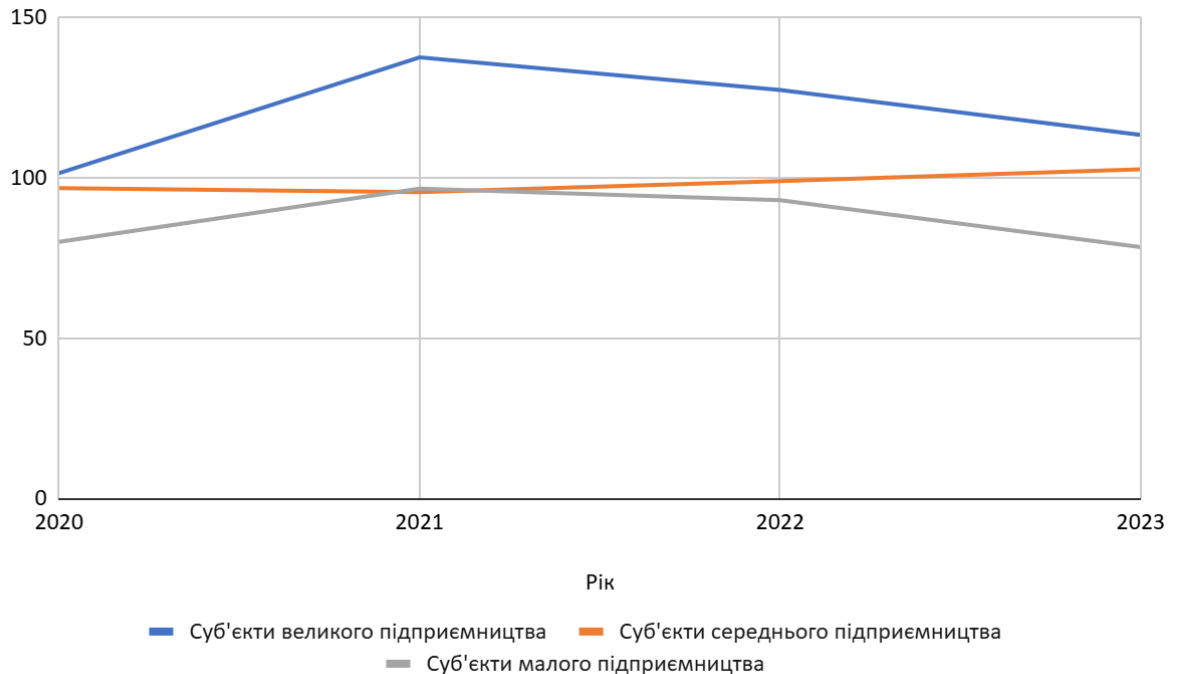

Рис. 2.2. Динаміка кількості суб'єктів господарювання
(побудовано автором на основі [18])

Найменш стабільною виявилась ситуація серед малого підприємництва. Особливо помітне зниження спостерігалось у 2020 та 2023 роках до 80% та 78,6% відповідно. Такі втрати можуть бути наслідком складних економічних умов, зменшення платоспроможного попиту чи труднощів у веденні бізнесу. Попри коротке покращення у 2021 році, загальна тенденція свідчить про вразливість цієї категорії підприємств та потребу в підтримці з боку держави й місцевої влади.

Як це відображено в таблиці 2.2 упродовж 2020–2023 років відбулося помітне скорочення загальної кількості зайнятих працівників: з 181,5 тис. осіб у 2020 році до 169,2 тис. у 2022 році, з наступним зростанням до 177,4 тис. у 2023 році. Найпомітніше падіння спостерігалось у секторі середнього підприємництва

з 69,9 тис. до 59,1 тис.. Натомість кількість зайнятих у мікропідприємстві зросла з 71,1 тис. до 75,5 тис., а в малому бізнесі з 95,2 тис. до 98,2 тис..

Щодо найманих працівників, їхня загальна кількість зменшилась з 144,4 тис. у 2020 році до 132,7 тис. у 2022 році, із подальшим зростанням до 135,9 тис. у 2023. У мікропідприємстві цей показник був найнижчим, однак за період 2022–2023 років також зріс із 31,0 тис. до 34,4 тис.. Це може свідчити про повернення довіри до найму навіть у найменших бізнес-структурах.

Обсяг реалізованої продукції демонструє стаке зростання: з 199 962,9 млн грн у 2020 році до 295 123,4 млн грн у 2023 році. Найбільше зростання зафіксовано у середньому бізнесі, з 104 430,2 млн грн до 162 278,6 млн грн.. При цьому частка мікропідприємств у загальному обсязі реалізації зросла з 14,6% у 2020 році до 18,5% у 2023 році, що свідчить про відносне посилення їх економічної ролі.

Таблиця 2.2. Основні показники діяльності суб'єктів господарювання

Показники	Рік	Всього	У тому числі			
			суб'єкти великого підприємства	суб'єкти середнього підприємства	суб'єкти малого підприємства	з них суб'єкти мікропідприємства
Кількість зайнятих працівників, тис. осіб	2020	181,5	16,4	69,9	95,2	71,1
	2021	180,5	17,2	66,9	96,4	71,5
	2022	169,2	22,2	58,1	88,9	67,2
	2023	177,4	20,1	59,1	98,2	75,5
Кількість найманих працівників, тис. осіб	2020	144,4	16,4	69,9	58,1	34,5
	2021	143,9	17,2	66,9	59,8	35,3
	2022	132,7	22,2	58,1	52,4	31
	2023	135,9	20,1	59,1	56,7	34,4
Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг), млн.грн	2020	199962,9	40921,7	104430,2	54611	29293,6
	2021	269012,9	63272,2	134355,2	71385,5	40489,9
	2022	267377	73782,5	142252,1	51342,4	16681,2
	2023	295123,4	70560,8	162278,6	62284	20524,2

Примітка. Побудовано автором за даними [18].

Є певний зв'язок між кількістю зайнятих працівників і обсягом реалізованої продукції. Наприклад, у 2022 році спостерігається зниження кількості зайнятих, однак обсяг реалізації майже не змінився ($-0,6\%$), що може свідчити про підвищення продуктивності або оптимізацію ресурсів. Також вартим уваги є те, що найбільше зростання обсягів реалізації не супроводжується пропорційним зростанням кількості працівників з 2020 по 2023 роки загальна зайнятість знизилась на $2,3\%$, у той час, як реалізація зросла майже на 48% , що свідчить про істотне підвищення ефективності праці.

2.2. Аналіз показників роботи підприємств за районами та видами економічної діяльності

У цьому розділі здійснюється аналіз діяльності підприємств Волинської області за видами економічної діяльності та адміністративно-територіальним поділом. Такий підхід дає змогу виявити структурні особливості підприємницького середовища регіону, визначити галузі з найбільшою концентрацією бізнесу, а також оцінити рівень розвитку підприємництва в окремих районах.

Розглянемо розподіл кількості суб'єктів господарювання за районами Волинської області. У таблиці подано загальну кількість підприємств у кожному регіоні, а також їхню структуру за розміром: великі, середні, малі та мікропідприємства.

На основі таблиці 2.3 аналіз кількості підприємств у Волинській області за районами свідчить про значну концентрацію бізнес-активності в Луцькому районі. Тут зосереджено 4456 суб'єктів господарювання, що становить понад 70 відсотків від загальної кількості в області. У цьому ж районі найбільша кількість як середніх 220, так і малих підприємств 4226, з яких 3597 мікропідприємства. Така ситуація пояснюється високим рівнем урбанізації, розвиненою інфраструктурою та наявністю обласного центру.

Таблиця 2.3. Розподіл кількості суб'єктів господарювання за районами Волинської області

Райони	Всього	У тому числі			
		великі	середні	малі	з них мікропідприємства
Волинська область	6280	11	355	5914	5013
райони					
Володимирський	712	1	54	657	553
Камінь-Каширський	205	–	21	184	155
Ковельський	907	–	60	847	708
Луцький	4456	10	220	4226	3597

Примітка. Побудовано автором за даними [18].

Другим за кількістю підприємств є Ковельський район з 907 суб'єктами, де також спостерігається переважання малих та мікропідприємств. У Володимирському районі зареєстровано 712 підприємств, серед яких лише одне велике, решта малі та середні, що свідчить про переважно дрібний характер бізнесу. Найменше підприємств зосереджено в Камінь-Каширському районі лише 205, з них 184 малі, що вказує на низьку економічну активність у цьому регіоні.

Загалом у структурі підприємств області домінують малі форми господарювання 5914 з 6280, з яких понад 84 відсотки становлять мікропідприємства. Великі підприємства представлені лише в Луцькому та Володимирському районах, що свідчить про обмежену присутність великого бізнесу на території області.

Наступним кроком аналізу є порівняння районів Волинської області за основними кількісними та якісними показниками діяльності підприємств. До таких належать кількість суб'єктів господарювання, обсяг реалізованої продукції, а також чисельність зайнятих і найманих працівників. Ці дані дозволяють оцінити не лише поширеність підприємництва в регіоні, а й рівень його економічної активності та впливу на ринок праці.

Луцький район значно випереджає інші за всіма основними показниками, як це відображено у таблиці 2.4. Тут знаходиться понад 22 тисячі суб'єктів

господарювання, які реалізували продукції на суму понад 223 мільярди гривень. У районі працює найбільша кількість зайнятих і найманих працівників, близько 117 тисяч. Наявність великої кількості як мікропідприємств, так і великих і середніх суб'єктів свідчить про розвинену та збалансовану структуру підприємництва.

Ковельський та Володимирський райони демонструють помірну ділову активність. Ковельський район має активний розвиток підприємництва. Тут зареєстровано понад 8700 суб'єктів господарювання, з яких більшість малі та мікропідприємства. Обсяг реалізованої продукції складає близько 20 мільярдів гривень, з них значна частина припадає на дрібний бізнес. У районі працюють понад 29 тисяч осіб, з яких більшість наймані працівники. Відсутність великих підприємств компенсується діяльністю середніх і малих компаній.

Володимирський район має майже 6400 суб'єктів господарювання, серед яких переважають малі та мікропідприємства. Обсяг реалізованої продукції становить понад 20 мільярдів гривень, з помітним внеском малих підприємств. Тут налічується кілька десятків середніх підприємств і одне велике. Зайнятість сягає понад 24 тисячі осіб, переважно найманих працівників.

На основі рисунку 2.3 помітно що обсяг реалізованої продукції підприємствами Волинської області демонструє тенденцію зростання протягом останніх десяти років. Найбільшу роль в обсязі реалізованої продукції становить середній бізнес. Помітне стрімке зростання протягом 2010-2020 років, яке становить зріст у дев'ять разів. Особливо це помітно серед середніх підприємств, які у 2010 році реалізували продукцію на суму близько 17,2 мільярда гривень, а вже у 2023 році цей показник виріс до майже 161 мільярда гривень.. Це свідчить про посилення ролі середнього бізнесу в економіці регіону.

Великі підприємства також демонструють помітне зростання, у 2010 році їхній обсяг реалізованої продукції становив 15,3 мільярда гривень, а у 2023 році він досяг позначки понад 70,5 мільярда. Проте варто зазначити, що у 2022 році цей показник був трохи вищим, близько 73,8 мільярда, що може свідчити про певні коливання, пов'язані з війною та військовим діями.

Камінь-Каширський район менший за масштабом діяльності. Тут працює близько 3300 суб'єктів господарювання, з них майже всі малі та мікропідприємства. Обсяг реалізованої продукції становить близько 5 мільярдів гривень. Відсутність великих підприємств і невелика кількість середніх обмежують економічний потенціал району. Зайнятість тут охоплює близько 9600 осіб, переважно найманих працівників.

Основні структурні показники діяльності суб'єктів господарювання у районах у 2021 році представлено у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4. Основні структурні показники діяльності суб'єктів господарювання у районах у 2021 році

Райони	Кількість суб'єктів, одиниць	Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг), млн.грн	Кількість зайнятих працівників в, осіб	Кількість найманих працівників, осіб
Володимирський	6433	20433	24208	18202
-великі підприємства	1	к	к	к
-середні підприємства	55	к	к	к
-малі підприємства	6377	8335,9
-з них мікропідприємства	6238	4741
Камінь-Каширський	3302	5428,9	9620	6477
-великі підприємства	—	—	—	—
-середні підприємства	21	1904
-малі підприємства	3281	3524,9
-з них мікропідприємства	3239	2881,5
Ковельський	8769	19985,1	29444	21262
-великі підприємства	—	—	—	—
-середні підприємства	63	8216,2
-малі підприємства	8706	11768,9
-з них мікропідприємства	8500	7669,5
Луцький	22585	223165,9	117241	97912
-великі підприємства	10	к	к	к
-середні підприємства	230	к	к	к
-малі підприємства	22345	47755,8
-з них мікропідприємства	21499	25197,9

Примітка. Побудовано автором за даними [18]

Аналізуючи кількість підприємств також важливо розглянути який обсяг реалізованої продукції отримують бізнеси регіону. Це допоможе подивитись на ситуацію більш широко і зрозуміти який тип підприємств приносить найбільшу кількість прибутків у регіоні. На діаграмі наведено обсяг реалізованої продукції у Волинській області.

Динаміка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) за 2010-2023 рр. представлена на рисунку 2.3.

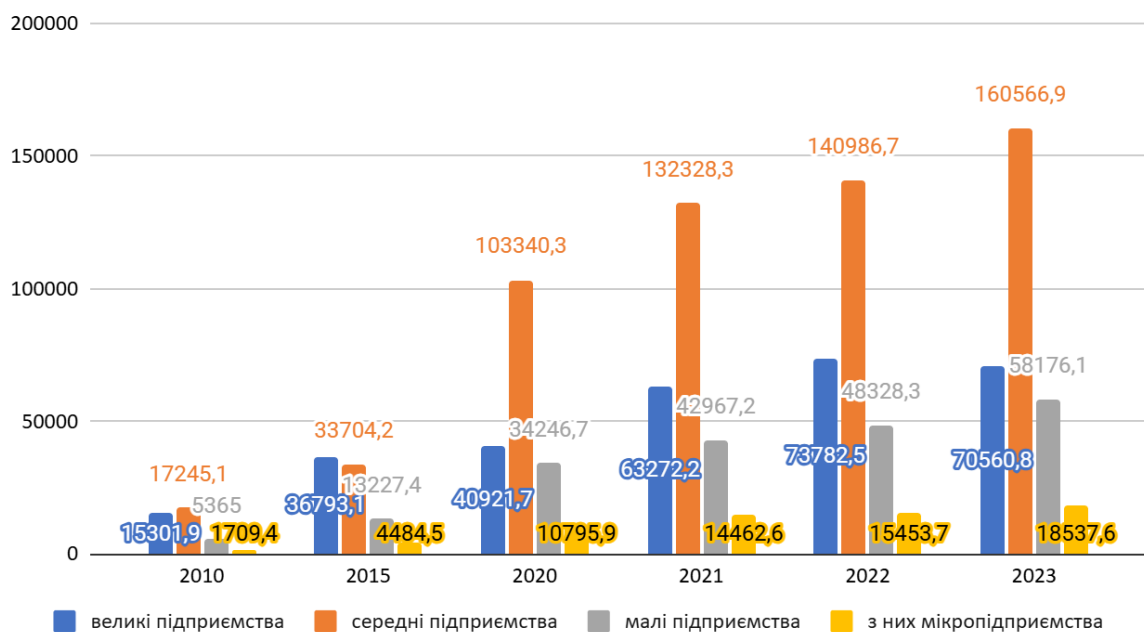

Рис. 2.3. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) за 2010-2023 рр., млн.грн, (побудовано автором на основі [18])

Малі підприємства також зберігають стабільне зростання обсягів реалізації. Вони теж є важливими у регіональній економіці. Якщо, наприклад у 2010 році цей показник становив понад 5 мільярдів гривень, то вже у 2023 році він зріс майже до 58 мільярдів. При цьому частка мікропідприємств серед малих є досить значною, адже вони формують близько третини загального обсягу реалізації цієї категорії. Зростання мікропідприємств з 1,7 мільярда до понад 18 мільярдів гривень говорить про активне розширення малого бізнесу. Це може бути пов'язане з розвитком нових ніш, стартапів та підприємницьких ініціатив у

Волинській області. Така тенденція вказує на поступове збільшення конкуренції, що позитивно впливає на стійкість і гнучкість регіональної економіки.

У регіоні Волинської області функціонують підприємства з більше ніж 15 видів економічної діяльності. Серед яких промисловість, сільське господарство, будівництво та інші. У таблиці 2.6. розглянуто всі види діяльності та кількість різних типів підприємств, станом на 2021 рік.

Найбільше підприємств працює у сфері торгівлі 1782, як це відображено на рисунку 2.4.

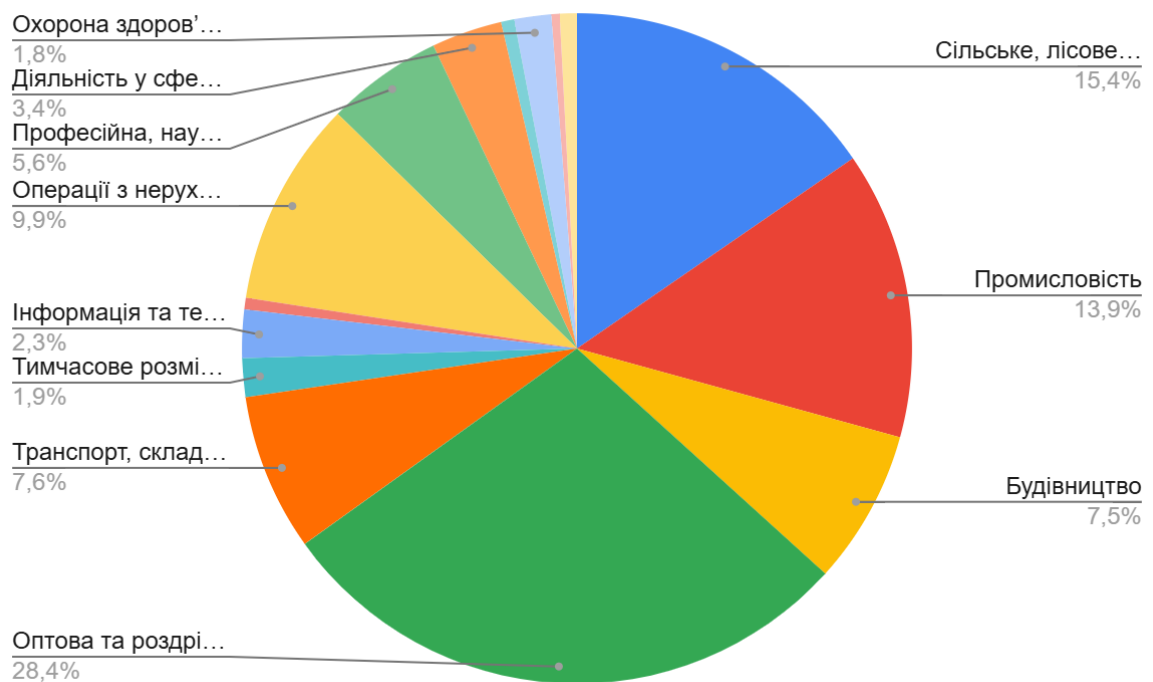

Рис. 2.4. Розподіл підприємств, за видами економічної діяльності
(побудовано автором на основі [18])

Тут переважають малі та мікропідприємства. Це пов'язано з тим, що для початку діяльності в цій сфері потрібно менше ресурсів, а попит на товари і послуги стабільний. Значну частку також займає сільське господарство 967 підприємств. Серед них майже всі дрібні, часто це сімейні або індивідуальні фермерські господарства. У промисловості налічується 871 підприємство, причому тут є як малі, так і середні, а також кілька великих. Це вказує на більшу складність виробничих процесів і потребу у більших інвестиціях.

У таблиці 2.5 наведено структуру розподілу підприємств за їхньою кількістю у регіоні.

Таблиця 2.5. Кількість підприємств за видами економічної діяльності

Вид економічної діяльності	Всього	Великі	Середні	Малі	з них мікропідприємств
Усього	6280	11	355	5914	5013
Сільське, лісове та рибне господарство	967	–	57	910	819
Промисловість	871	7	112	752	536
Будівництво	468	–	24	444	369
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	1782	4	57	1721	1513
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	476	–	21	455	335
Тимчасове розміщення й організація харчування	117	–	2	115	97
Інформація та телекомунікації	146	–	1	145	126
Фінансова та страхова діяльність	35	–	1	34	31
Операції з нерухомим майном	623	–	5	618	569
Професійна, наукова та технічна діяльність	352	–	6	346	329
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	214	–	9	205	166
Освіта	40	–	–	40	30
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	112	–	57	55	25
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	25	–	2	23	18
Надання інших видів послуг	52	–	1	51	50

Примітка. Побудовано автором за даними [18].

У будівництві працює 468 підприємств, більшість з яких невеликі. Схожа ситуація і в транспорті та складському господарстві 476 підприємств, переважно мікроформату. Обидві галузі орієнтовані на місцеві послуги і не потребують

значного розміру, щоб працювати ефективно. Також близькі за структурою підприємства, що займаються операціями з нерухомістю їх 623, переважно це невеликі агентства або приватні виконавці.

У сферах інформаційних технологій, фінансів, професійних послуг та адміністративного обслуговування кількість підприємств менша, проте структура подібна майже всі вони малі. Наприклад, у сфері ІТ налічується 146 суб'єктів, і тільки один з них не є малим. У фінансовому секторі зареєстровано 35 підприємств, що можна пояснити складністю доступу до ринку.

Менше підприємств працює у сферах освіти, охорони здоров'я, культури та громадського харчування. У галузі освіти діє лише 40 суб'єктів, переважно це приватні навчальні курси або невеликі школи. У сфері охорони здоров'я 112 підприємств, причому тут є і середні за розміром, що пов'язано з особливими вимогами до обладнання та персоналу. У сфері мистецтва, спорту та розваг лише 25 підприємств, більшість з яких дуже малі. У громадському харчуванні та тимчасовому розміщенні працює 117 суб'єктів, також переважно мікроформату.

У таблиці 2.5 наведені дані про підприємства за видами економічної діяльності та розмірами. Загалом нараховується 6280 підприємств, з яких 5914 малі, а з цієї кількості 5013 мікропідприємства. Середні підприємства становлять 355, а великих лише 11.

Підсумовуючи, можна сказати, що більшість зареєстрованих підприємств у громаді це малі та мікропідприємства. Їх чисельна перевага свідчить про те, що місцеве бізнес-середовище загалом орієнтоване на невеликі за масштабом ініціативи. Проте така структура не означає, що саме малий бізнес формує основну частину економіки за прибутками чи обсягами виробництва. Швидше, він створює основу для самозайнятості, розвитку підприємницької культури та заповнення ніш, не охоплених більшими компаніями.

2.3. Оцінка ефективності діяльності підприємств у регіоні

Ефективність діяльності підприємств Волинської області є визначальним чинником у формуванні стабільної регіональної економіки, забезпеченні робочих місць та розвитку інфраструктури. Умови господарювання в регіоні, структура підприємництва та доступність ресурсів безпосередньо впливають на продуктивність суб'єктів господарювання й динаміку економічного зростання. Саме тому оцінка ефективності підприємств на рівні області дозволяє глибше зрозуміти економічні процеси в межах регіону та сприяти ухваленню рішень, спрямованих на підвищення результативності їхньої діяльності.

Для початку варто визначити ключові показники, що характеризують ефективність діяльності підприємств у регіоні, адже саме вони дають змогу комплексно оцінити продуктивність, рівень використання ресурсів та вплив на економіку місцевої громади. Аналіз середньої кількості реалізованої продукції на одного працівника дозволяє оцінити продуктивність праці та виявити потенціал для підвищення ефективності виробничих процесів.

Середня кількість реалізованої продукції на одного робітника розраховується за формулою:

$$O_{сер} = \frac{V}{P} \times 1000 \quad (2.1)$$

де

$O_{сер}$ – середня кількість реалізованої продукції на одного працівника, млн грн/особу;

V – обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг), млн грн;

P – кількість працівників, осіб.

На основі рисунку 2.5 спостерігаємо тенденцію до збільшення кількості середньої собівартості на одного працівника. За ці роки цей показник зріс з починаючи з 321 016,09 до 2 716 467,61. Найбільше зростання було в періоді з 2015 по 2020 рік, де середня кількість зросла майже вдвоє. Така динаміка

свідчить про підвищення продуктивності праці та ефективного використання ресурсів на підприємствах. Зростання показника може бути пов'язане з впровадженням нових технологій, оптимізацією виробничих процесів або покращенням організації праці, що позитивно впливає на економічний розвиток регіону.

Наступним кроком розглянемо витрати на персонал в середньому на одного зайнятого працівника, що є важливою статтею витрат підприємств. Аналіз цього показника допоможе оцінити структуру витрат і підготувати основу для подальшого вивчення рентабельності діяльності підприємств у регіоні.

Він розраховується за формулою:

$$ЗП_{сер.річ} = \frac{Витрати_{оп}}{К_{роб}} \times 1000 \quad (2.2)$$

де

$ЗП_{сер.річ}$ — середня річна заробітна плата на одного працівника, грн;

$Воп$ — витрати на оплату праці, млн грн;

$К_{роб}$ — кількість робітників, тис. осіб;

1000 — коефіцієнт для переведення млн грн у грн.

Динаміка середньої кількості реалізованої продукції на одного робітника за 2010-2023 рр. представлена на рисунку 2.5.

У період з 2015 по 2023 рік в економіці регіону спостерігається чітка динаміка зростання витрат на персонал у розрахунку на одного працівника, як це видно з рисунку 2.6. Середня заробітна плата за цей час зросла більш ніж у чотири рази з 38,2 тис. грн у 2015 році до майже 170 тис. грн у 2023 році. Такий приріст свідчить не лише про загальне підвищення рівня доходів населення, а й про зміну пріоритетів підприємств у структурі витрат з посиленням уваги до оплати праці як ключового чинника утримання та мотивації персоналу. Особливо помітне зростання відбулося в період між 2020 і 2023 роками, що може

бути пов'язане як із загальною інфляцією, так і з потребою підприємств втримати кваліфіковані кадри в умовах міграційного відтоку та зміни ринку праці.

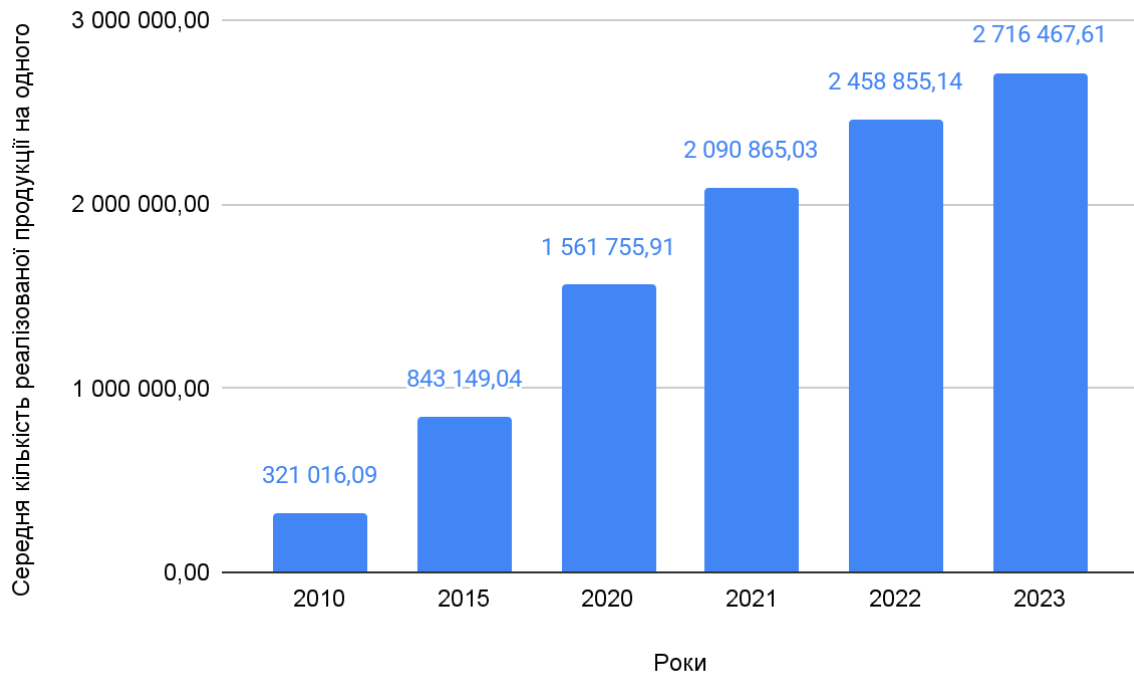

Рис. 2.5. Середня кількість реалізованої продукції на одного робітника за 2010-2023 рр. (побудовано автором на основі [18])

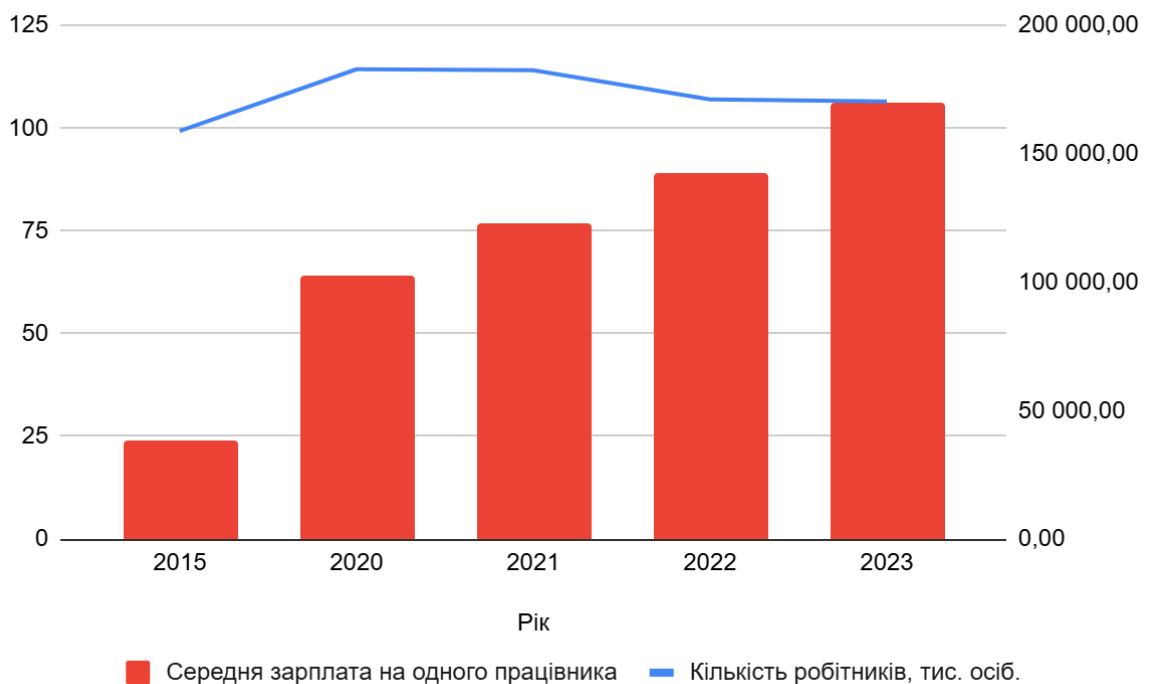

Рис. 2.6. Витрати на персонал в середньому на одного зайнятого працівника за 2015-2023 рр. (побудовано автором на основі [18])

Паралельно з цим варто відзначити зміну в кількості зайнятих осіб. У 2020 році в регіоні налічувалося 114,3 тис. працівників, однак до 2023 року їхня чисельність скоротилася до 106,5 тис. осіб. Попри відносно незначне скорочення, така динаміка свідчить про поступове зменшення трудових ресурсів. Це може бути зумовлено кількома факторами: демографічними змінами, релокацією підприємств, мобілізацією частини населення, а також переїздом значної кількості працездатного населення за кордон. Таким чином, підприємствам доводиться працювати в умовах дефіциту робочої сили, що, ймовірно, й стало ще одним чинником зростання заробітних плат.

Узагальнюючи ці дані, можна зробити висновок, що підвищення середньої заробітної плати в регіоні є наслідком як економічних викликів, так і стратегічних змін у політиці оплати праці. На фоні зменшення чисельності працівників, компанії були змушені перерозподіляти фінансові ресурси, зокрема збільшуючи витрати на персонал, що підтверджує їхню адаптивність до сучасних умов ринку праці.

На рисунку 2.7. помітно суттєвий внесок різних груп суб'єктів господарювання в економіку регіону. А саме забезпечення зайнятості населення та виконання соціальних зобов'язань. Найбільше коштів на оплату праці витрачають саме середні підприємства понад 10,1 млрд грн, що становить більш ніж половину загального обсягу. Це вказує на їхню ключову роль як основного роботодавця в області. Великі підприємства витратили 4,9 млрд грн, а малі 3,0 млрд грн. Водночас варто звернути увагу на мікропідприємства, які попри свої скромні масштаби, також забезпечують зайнятість їхні витрати на оплату праці склали понад 1,0 млрд грн. Така картина свідчить про важливість розвитку не лише середнього й великого бізнесу, а й підтримки мікро- та малих підприємств як вагової частини регіональної економіки.

Подібна динаміка спостерігається і в контексті відрахувань на соціальні заходи. Середні підприємства вкотре демонструють найвищі показники понад 2,1 млрд грн соціальних внесків. Великі підприємства спрямовано 978 млн грн, а малі 707 млн грн.

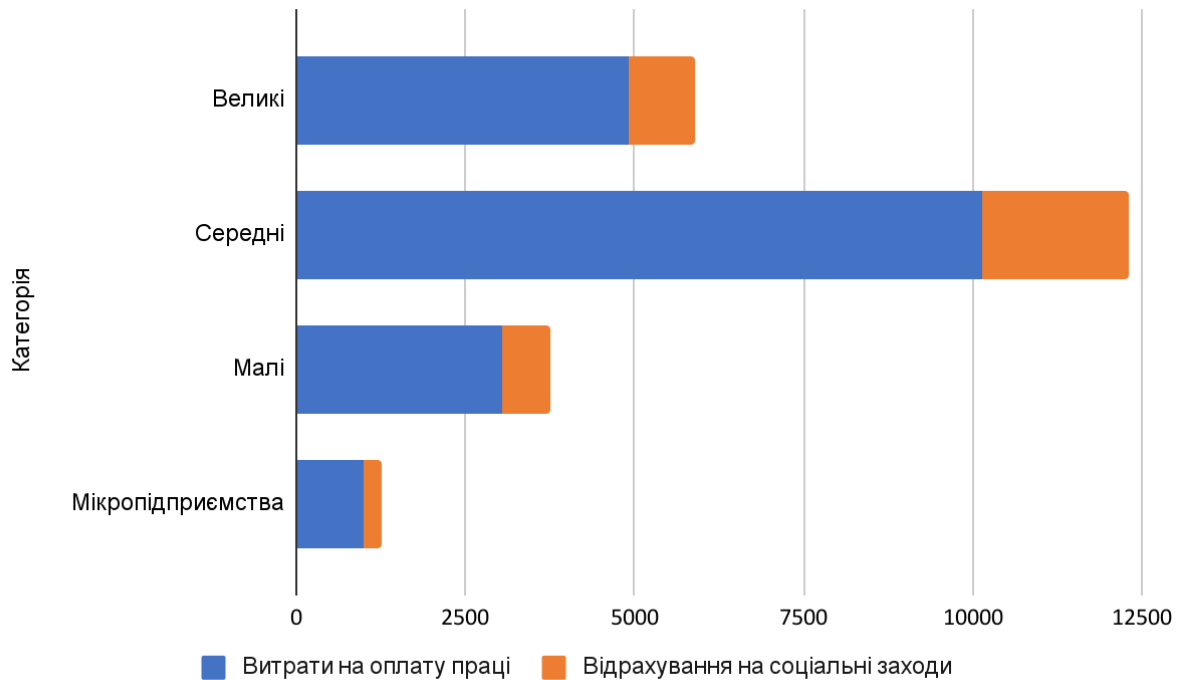

Рис. 2.7. Структура розподілу витрат на персонал підприємств у 2023 році (побудовано автором на основі [18])

Із цієї суми мікропідприємства забезпечили 258 млн грн, що підтверджує їхню участь у виконанні соціальних зобов'язань, навіть за умови обмежених фінансових можливостей. Загалом така структура свідчить про те, що середній бізнес виступає стабілізуючим фактором ринку праці, адже поєднує масовість працевлаштування з відповідальним підходом до соціального забезпечення. У той же час активна участь малих і мікропідприємств підкреслює багаторівневу та диверсифіковану модель економічного розвитку регіону, що є позитивною тенденцією з точки зору його стійкості та гнучкості в умовах зовнішніх викликів.

Витрати є ключовим фактором, який безпосередньо впливає на фінансові показники підприємств. Тож розглянемо динаміку фінансового результату, щоб зрозуміти, як зміни у витратах відобразились на прибутковості або збитковості підприємств регіону упродовж останніх років на рисунку 2.8.

За даними рисунка простежується загальна тенденція до покращення фінансового стану підприємств упродовж 2010–2023 років. Якщо у 2010 році підприємства в цілому демонстрували позитивний результат: сальдо становило

243,1 млн грн, а кількість прибуткових підприємств перевищувала збиткові. Однак вже у 2015 році спостерігається суттєве погіршення фінансовий результат став від'ємним і склав $-3\,180,1$ млн грн. Це падіння могло бути спричинене внутрішніми економічними труднощами, зокрема девальвацією гривні, втратою ринків збуту, зниженням ділової активності та політичною нестабільністю в країні.

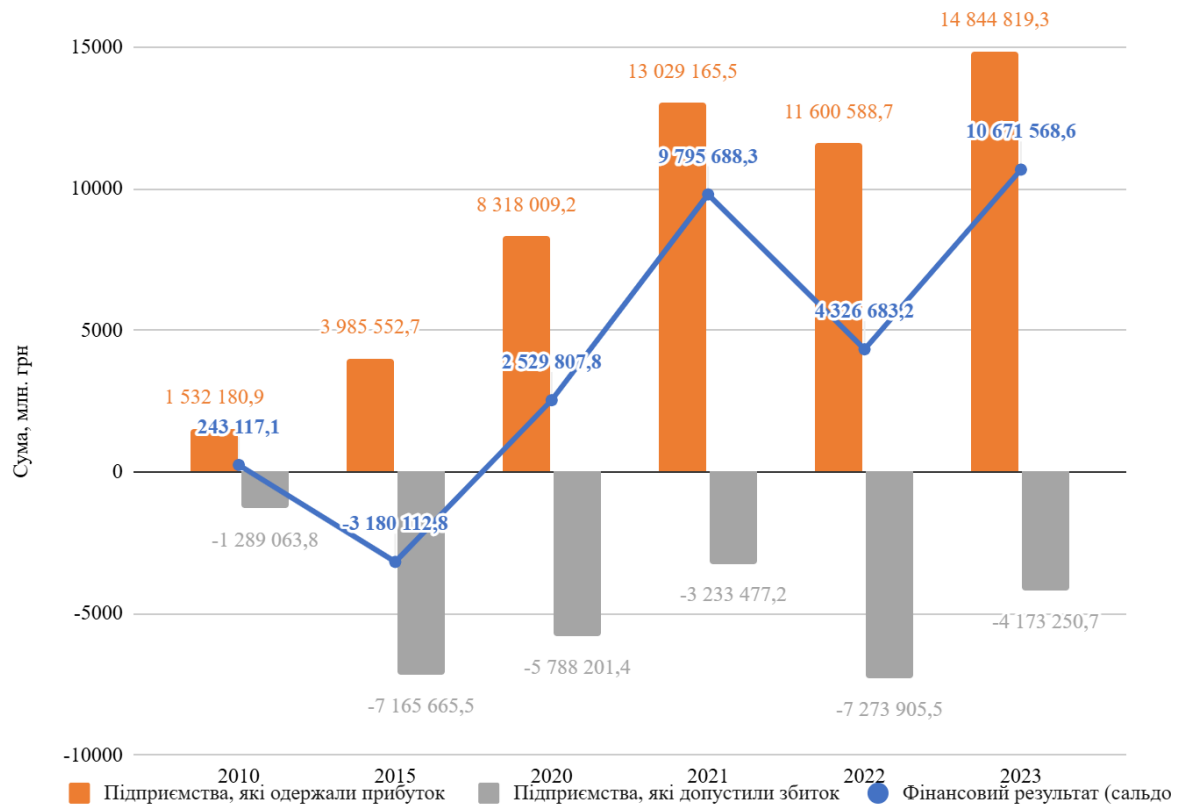

Рис. 2.8. Фінансові результати до оподаткування підприємств, млн.грн,
(побудовано автором на основі [18])

Починаючи з 2020 року, ситуація поступово покращується. Незважаючи на негативне сальдо, динаміка показує зростання кількості прибуткових підприємств. У 2021 році спостерігається перший позитивний злам: фінансовий результат становить 688,3 млн грн, що свідчить про часткове відновлення після попередніх кризових періодів. Найвищий позитивний фінансовий результат фіксується у 2023 році — 568,6 млн грн, при цьому кількість прибуткових підприємств зростає до 14 844,8 млн грн. Це може бути наслідком адаптації

бізнесу до нових умов, запровадження ефективних моделей управління та часткової стабілізації макроекономічної ситуації.

У наступному рисунку розглянемо наступну діаграму, яка відображає структуру рентабельності підприємств

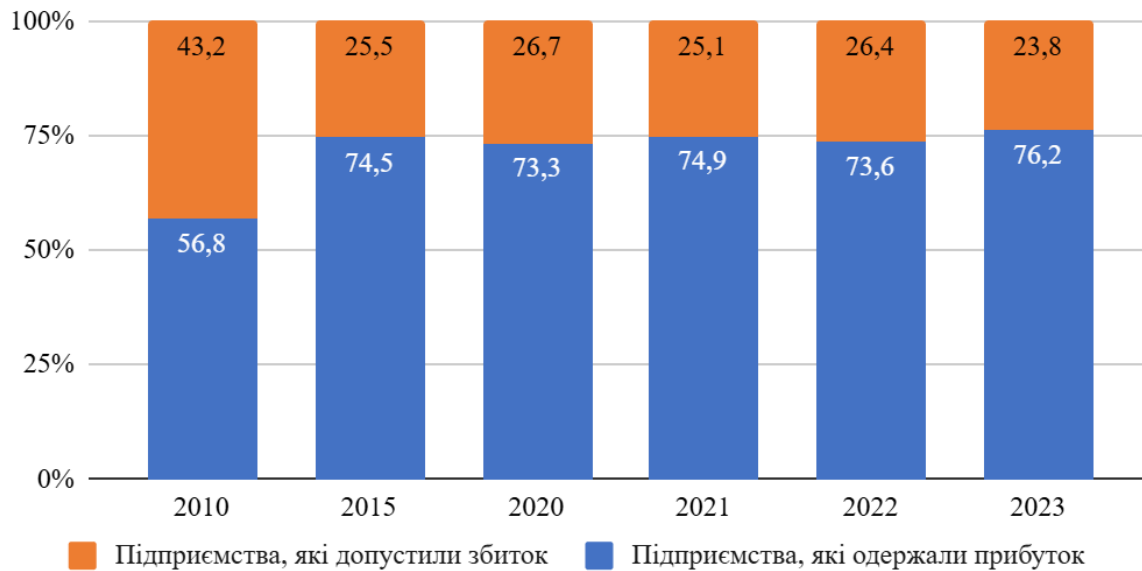

Рис. 2.9. Структура підприємств за фінансовим результатом у регіоні (побудовано автором на основі [18])

На основі рисунку 2.9 бачимо, як змінилася частка прибуткових і збиткових підприємств у регіоні з 2010 по 2023 рік. У 2010 році ситуація була менш стабільною, адже лише 56,8% підприємств працювали з прибутком, тоді як 43,2% із збитками. Але вже з 2015 року видно помітне покращення. Прибуткові підприємства стабільно становлять понад 70%, а збиткових менше 30%.

Ця позитивна динаміка зберігається до 2023 року. Наприклад, у 2023 році частка прибуткових підприємств досягла 76,2%, а збиткових лише 23,8%. Це свідчить про те, що все більше підприємств змогли адаптуватися до економічних умов, налагодити ефективніші процеси та працювати з фінансовим результатом, який дозволяє їм розвиватися.

Загалом, ця діаграма демонструє поступове зміцнення фінансової стійкості бізнесу в регіоні. Зменшення частки збиткових підприємств у поєднанні зі

стабільно високою часткою прибуткових свідчить про зростання ефективності управління, кращу адаптацію до ринку та загальне покращення підприємницького середовища. Це також може вказувати на позитивні зміни в економічній політиці міста та більш сприятливі умови для малого та середнього бізнесу.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

В рамках написання кваліфікаційної роботи бакалавра та проведення дослідження на тему ефективності підприємств було сформовано наступні висновки:

Ефективність це ключовий показник діяльності підприємства, що оцінює здатність підприємства досягати своїх цілей з оптимальним використанням наявних ресурсів. Вона демонструє не тільки результативність діяльності, а й те наскільки раціонально приймаються управлінські рішення відносно ситуації на підприємстві та ринку. Саме тому цей показник є вирішальним як і для оцінки уже наявного стану, так і для планування майбутнього та створення стратегії розвитку підприємства.

Рівень ефективності напряду впливає на конкурентоспроможність, фінансову стабільність підприємства та здатність адаптуватись до змін. Цей показник використовується у різноманітних сферах діяльності підприємства: при ухваленні стратегічних рішеннях, організації виробництва, кадровому аналізі, для визначення слабких та сильних місць підприємства.

Проте в сучасних умовах ефективність діяльності підприємства не може оцінюватись тільки з економічної чи фінансової погляду. Цей показник є інтегральним і включає в себе багато різних аспектів: економічних, організаційних, соціальних, екологічних та інноваційних. Це пояснюється тим, що підприємство є частиною соціально-економічного середовища. Воно постійно взаємодіє з державою, споживачами, працівниками, громадськістю та партнерами. І кожен з вимірів має свою частку в ефективності, та в поєднанні вони формують цілісну картину, яка показує ефективність в довгостроковій перспективі. Саме завдяки комплексній оцінці можна побачити переваги та проблемні місця в роботі підприємства.

Оцінюючи ефективність з різних сторін важливо враховувати й чинники які на них впливають. Їх прийнято поділяти на зовнішні та внутрішні. Такий поділ

допомагає зрозуміти, що підприємство може змінити, а на що повинно просто реагувати адаптовуюсь до навколишнього середовища.

До внутрішніх факторів належать ті, які залежить від самого підприємства. Ними можуть бути рівень кваліфікації працівників, організація виробництва, система управління, використання ресурсів або ж технічне оснащення. І підприємство може активно впливати на ці елементи, наприклад впроваджувати нові технології, видозмінювати структуру правління та проводити підвищення кваліфікації робітникам.

Зовнішні фактори навпаки, не підлягають контролю зі сторони підприємства. До них відносять зміни в законодавстві, рівень конкуренції, курсові коливання, доступ до ресурсів та політична чи економічна стабільність у країні. На ці обставини підприємство не може впливати на пряму, але вони можуть адаптуватися та прогнозувати ризики. Саме тому розуміння поділу факторів на внутрішні та зовнішні є важливою умовою для ефективного управління та прийняття правильних рішень.

Після врахування внутрішніх і зовнішніх факторів, наступним кроком у комплексному підході є вибір відповідних методів аналізу. Проте, дуже важливо щоб ці методи відображали особливості діяльності підприємства, його масштаби, цілі та доступність інформації. Адже універсального методу не існує, тому підприємствам слід підходити до цього питання індивідуально, підбираючи ті підходи, які відповідають їхній ситуації.

Серед основних методів виділяють п'ять основних. Витратний метод передбачає розрахунок всіх витрат підприємства і допомагає оцінити ефективність використання ресурсів. Результативний метод орієнтований на очікувані доходи й дозволяє оцінити ефективність використання потужностей підприємства. Порівняльний метод базується на зіставленні показників з аналогічними підприємствами конкурентами. Експертний метод ґрунтується на думках фахівців у межах певної рейтингової системи, кореляційний використовує математичні моделі для встановлення зв'язків між різними факторами та результатами діяльності.

Найкращі результати дає саме поєднання кількох методів, оскільки кожен з них має як переваги, так і обмеження. Тому підприємство повинне обирати методи виходячи з конкретної мети оцінювання. Це може бути виявлення проблем, планування розвитку, залучення інвесторів або ж підготовка до змін ринку. Використання комбінованого підходу дозволяє побачити повну картину та приймати більш виважені управлінські рішення.

Оцінювання ефективності підприємства неможливе без продуманої системи показників. Вони є ключовим інструментом аналітики, адже забезпечують фіксацію результатів, дозволяють порівнювати їх у часі та виявляти ті напрями, які потребують покращення. Найбільш інформативними залишаються фінансові індикатори, зокрема рентабельність, ліквідність, платоспроможність, оборотність активів. Ці показники дають змогу оцінити, наскільки прибутковою та стійкою є діяльність підприємства, як ефективно використовуються наявні ресурси та чи може організація виконувати свої фінансові зобов'язання.

Оцінювання ефективності потребує також правильного добору й інтерпретації показників, адже цифри самі по собі не дають повної картини без глибокого аналізу. Важливо враховувати специфіку галузі, розмір підприємства та його стратегічні цілі. Наприклад, для одного бізнесу ключовим може бути швидке зростання обсягів продажів, тоді як для іншого стабільність і мінімізація ризиків. Тому система оцінювання має бути гнучкою, динамічною та здатною враховувати як зовнішні зміни, так і внутрішні пріоритети компанії.

«На практиці використовують два основних науково-методичних підходи до оцінювання економічної ефективності діяльності підприємства — традиційний та багатофакторний. Традиційний підхід базується на класичній моделі Дюпона «Рентабельність капіталу», яка передбачає оцінювання економічної ефективності на основі двох груп показників: узагальнюючих — показників першого рівня, які характеризують економічну ефективність діяльності підприємства в цілому та порівнюють результати з витратами усіх ресурсів, а також показників другого рівня, які оцінюють ефективність використання окремих видів ресурсів підприємства. Багатофакторний підхід

передбачає використання агрегованих індексів економічної ефективності, які є складними і важкими для інтерпретації, а тому даний підхід не отримав широкого застосування в практиці оцінювання економічної ефективності підприємства» [19].

Однак обмежуватись лише фінансовими даними недостатньо. Для комплексного бачення важливо залучати й нефінансові КРІ, які відображають якісні зміни та внутрішній розвиток. Це можуть бути показники інноваційної активності, рівень клієнтського задоволення, соціального залучення або швидкість реагування на запити. Такі метрики допомагають побачити, наскільки підприємство адаптується до викликів, покращує процеси всередині організації та формує свою довгострокову конкурентну позицію.

У ринковій економіці ефективність підприємства прямо пов'язана з дією ринкових механізмів. Підприємства функціонують в умовах постійної конкуренції, де кожне з них прагне утримати або покращити свої позиції на ринку. Саме конкуренція змушує бізнеси знижувати витрати, підвищувати якість продукції, покращувати обслуговування та ефективніше використовувати наявні ресурси. Якщо підприємство втрачає свою ефективність, воно швидко втрачає конкурентні переваги, клієнтів і частку ринку. Тому ринок сам по собі формує середовище, яке стимулює постійне вдосконалення.

Для малих і середніх підприємств ринкові механізми мають особливе значення. Вони мають менше ресурсів, ніж великі компанії, тому змушені бути гнучкими, швидко адаптуватися до змін і ретельно планувати свою діяльність. Висока ефективність для них це не перевага, а необхідність для виживання. Саме конкуренція за споживача, потреба оперативно реагувати на зміни попиту, а також обмеженість ресурсів змушують ці підприємства постійно вдосконалюватися.

І для того, щоб бути конкурентоспроможним на ринку потрібно постійно збільшувати ефективність діяльності підприємства. Це можливо завдяки цілеспрямованим діям у різних сферах діяльності. Для цього сформуємо певний

перелік практичних пропозиції які допоможуть удосконалити та адаптувати підприємство до сучасних умов економіки.

Одним із найперших кроків до підвищення ефективності є оптимізація витрат. Підприємство має чітко розуміти, на що саме витрачаються його ресурси, і наскільки ці витрати виправдані. Для цього варто провести внутрішній аудит, який допоможе виявити зайві або надмірні витрати. Особливо в тих ділянках, де вони не є раціональними.

Після аналізу витратної частини також важливо встановити контроль за закупівлями, як за обсягами, так і за цінами. Це дає змогу уникнути нераціональних витрат на матеріали, сировину або послуги. Ефективна система планування закупівель, укладання контрактів із надійними постачальниками та уникнення надлишкових запасів може суттєво зменшити навантаження на бюджет підприємства.

Ще один напрям це зменшення матеріаломісткості та енерговитрат. Йдеться саме про використання більш економічних матеріалів, впровадження енергозберігаючих технологій, а також оптимізацію виробничих процесів. Навіть невеликі зміни у споживанні ресурсів здатні дати позитивний фінансовий результат у великих виробництвах. Крім того, це підвищує стійкість підприємства до зовнішніх цінових коливань, зокрема зростання вартості енергоносіїв.

Наступним кроком після оптимізації витрат є запровадження інновацій. Саме вони допомагають знаходити нові рішення, шукати незвичайні методи розв'язання проблем та скорочення витрат. Це реальний інструмент, який допомагає зберігати конкурентні позиції на ринку. За допомогою них не просто вдосконалюється виробничий процес, а й знаходяться альтернативи того, де зазвичай працює звичка.

«Інновації – це кінцевий результат інноваційної діяльності, у вигляді нового чи удосконаленого продукту або технологічного процесу, який наділено якісними перевагами при використанні та проектуванні, виробництві, збуті, використовується у практичній діяльності та має суспільну перевагу» [20].

Інновації можуть проявлятися не тільки в оновленні техніки чи запуску нових продуктів. Часто це перегляд підходів до звичайних речей: автоматизація обліку, впровадження нових форматів комунікації в команді, використання цифрових сервісів замість паперової тяганини. Такі зміни не завжди потребують великих інвестицій, але можуть дати суттєвий ефект пришвидшення роботи, зменшення помилок, більшу прозорість у процесах.

«Таким чином, інноваційний потенціал є ключовим фактором у забезпеченні ефективності діяльності та конкурентоздатності підприємства на ринку. Впровадження нових продуктів та технологій допомагає підприємству залучити нових клієнтів, збільшити свою частку? ринку та отримувати більші доходи. Однак, для успішного використання інноваційного потенціалу необхідно мати відповідну кваліфікацію персоналу та достатність капіталу для розробки та впровадження нових рішень» [21].

Для того, щоб мати кваліфікованих робітників які будуть якісно та швидко виконувати свою роботу управлінцям варто керівництву варто системно інвестувати в розвиток персоналу. Це передбачає не лише періодичні навчання чи інструктажі, а створення постійної освітньої платформи в межах компанії. До прикладу, регулярне підвищення кваліфікації через внутрішні тренінги, участь у галузевих семінарах, програми наставництва від досвідчених колег усе це підвищує загальний рівень професійної культури в колективі.

Також важливо враховувати, що розвиток персоналу це не лише про технічні навички. У сучасних умовах все більшої ваги набувають так звані soft skills: комунікабельність, адаптивність, вміння працювати в команді, критичне мислення. Формування таких навичок дозволяє працівникам краще взаємодіяти між собою, швидше вирішувати нестандартні ситуації та ефективніше сприймати зміни. Відповідно, це напряду впливає на внутрішню ефективність підприємства.

Крім професійних знань, важливою складовою розвитку персоналу є створення умов для зростання мотивації. Коли працівники відчувають, що в них інвестують, що вони мають можливості розвиватися і зростати в межах компанії.

Це знижує плінність кадрів, підвищує лояльність і зменшує ймовірність помилок, пов'язаних з недостатньою компетенцією. Тож можна вважати, що розвиток персоналу є не просто окремих напрямом, а важливим елементом забезпечення стабільної ефективності.

Управлінці мають значний вплив на те як організована робота на підприємстві. І покращення операційних механізмів напряму впливає на всі ланки робітників та те, як добре вони виконують свою роботу. Тому важливо час від часу переглядати та удосконалювати організаційну структуру. Адже з часом у багатьох компаніях накопичуються дублювання функцій, з'являються надмірні рівні управління та ускладнюється внутрішня взаємодія. Це може призводити до уповільнення процесів, труднощів з координацією між відділами та затягуванням ухвалення рішень. Щоб уникнути подібних проблем, доцільно періодично аналізувати наявну структуру та виявляти її слабкі місця.

Для цього, слід звернути увагу на розподіл функціональних обов'язків між працівниками та підрозділами. Там, де відбувається перетин повноважень або відсутність чіткості у відповідальності, зростає ризик неефективного використання робочого часу та ресурсів. Усунення дублювань, скорочення зайвих управлінських ланок і спрощення процедур прийняття рішень сприяє швидкій реакції на поточні завдання та зміни в зовнішньому середовищі.

Варто посилити інформаційні зв'язки між різними підрозділами. Відсутність дискомунікацій чи затримок у відповідях між підрозділами покращує загальну злагодженість роботи. Забезпечення відкритого обміну інформацією та погоджених дій сприяє більш узгодженій роботі всього підприємства. І в результаті структура стає більш керованою, а внутрішні процеси стабільнішими й ефективнішими.

Інвестування в корпоративну культуру є наступним важливим елементом після вдосконалення організаційної структури, адже ефективна взаємодія працівників неможлива без сприятливого мікроклімату в колективі. Впорядкування функцій та спрощення комунікацій має підкріплюватися атмосферою довіри, взаємоповаги та спільної мети. Якщо працівники відчують

психологічну безпеку, підтримку з боку колег та справедливе ставлення з боку керівництва, це не лише знижує напругу в колективі, а й стимулює бажання працювати на результат. У такому середовищі легше впроваджувати зміни, долати кризи й досягати поставлених цілей.

Корпоративна культура проявляється у щоденній поведінці працівників, у стилі керівництва, традиціях компанії, внутрішніх ритуалах і навіть у тому, як святкуються досягнення або вирішуються конфлікти. Чіткі цінності та правила, що поділяються всіма членами команди, формують відчуття єдності та відповідальності. Це особливо важливо для збереження кадрів коли працівникам комфортно не лише фізично, а й морально, вони менше схильні шукати нове місце праці, що суттєво знижує витрати на підбір і адаптацію нових фахівців.

Інвестування у корпоративну культуру може включати проведення командних заходів, створення внутрішніх каналів зворотного зв'язку, визнання досягнень працівників, підтримку ініціатив знизу. Навіть невеликі кроки, як-от неформальні зустрічі, прозора система бонусів чи доступ до психологічної підтримки, дають позитивний ефект. У підсумку компанія отримує згуртований, лояльний колектив, здатний працювати злагоджено та ефективно, що безпосередньо впливає на загальні результати діяльності підприємства.

«Можна виділити два типи впливу корпоративної культури на ефективність діяльності організації: вплив домінуючого типу культури організації на успішність розвитку бізнесу. Сформована корпоративна культура може бути ефективною і сприяти досягненню цілей організації, а може, навпаки, чинити сильний негативний вплив на ефективність діяльності. Успішними бувають ті організації, у яких сформувалася корпоративна культура внутрішньо несуперечлива, узгоджена зі стратегією розвитку і відповідає особливостям бізнесу і об'єктивним вимогам зовнішнього середовища; вплив неузгодженості між реалізованими і офіційно закріпленими правилами, нормами і процедурами. Рівень керованості безпосередньо залежить від характеру неформальних норм і правил, а також ступеня їх впливу на діяльність організації» [22].

В межах управління потрібно також чітко визначити свої дії у різних кризових ситуаціях. Це допоможе уникнути хаотичних рішень у періоди невизначеності та зменшити ризики втрати ресурсів, клієнтів чи ринкових позицій. Коли в компанії є заздалегідь підготовлені сценарії реагування, у складні моменти вона не витрачає час на роздуми, а переходить до дій за чітким планом. Це особливо важливо в умовах нестабільного середовища, де ситуація може різко змінитися під впливом економічних, політичних чи логістичних факторів.

Антикризове планування передбачає моделювання кількох можливих варіантів розвитку подій та підготовку конкретних алгоритмів дій для кожного з них. Наприклад, компанія може заздалегідь визначити, що буде робити у разі різкого подорожчання сировини, затримок постачання або скорочення попиту. Це включає перегляд фінансових резервів, пошук альтернативних постачальників, налагодження гнучкішої системи управління запасами, тимчасове перепрофілювання виробництва чи перехід на інші канали збуту. Такі дії не завжди можуть повністю усунути наслідки кризи, але значно знижують рівень непередбачуваності та втрат.

Важливо, щоб антикризові плани не залишались формальністю на папері. Вони мають бути обговорені з керівниками підрозділів, адаптовані до конкретних умов підприємства та оновлюватися з урахуванням змін у зовнішньому середовищі. Чим чіткіше прописані дії, відповідальні особи та строки виконання, тим менше простору для розгубленості та хаотичних рішень у складні моменти. У результаті підприємство стає більш стійким до шоків і здатним не лише реагувати на зміни, а й адаптуватися до них з мінімальними втратами.

До практичних методів покращення діяльності варто також віднести наявність різноманітних цифрових інструментів. Цифрова трансформація дозволяє підприємствам автоматизувати бізнес-процеси, підвищити швидкість обробки інформації та зробити управління більш прозорим і ефективним. Одним із основних напрямів цифровізації є впровадження ERP-систем, які інтегрують

різні аспекти діяльності підприємства від закупівель і виробництва до фінансів і управління персоналом. Такі системи, як SAP, Microsoft Dynamics 365 або Oracle NetSuite, допомагають централізовано контролювати всі ресурси, що значно знижує ймовірність помилок і надмірних витрат. ERP-системи найбільш корисні для середніх і великих підприємств із комплексною структурою та численними підрозділами.

Іншим важливим інструментом є CRM-системи, які оптимізують взаємодію з клієнтами. Платформи на кшталт Salesforce, HubSpot або Vitrix24 дозволяють автоматизувати процеси продажів, маркетингу та підтримки клієнтів, а також збирати детальну аналітику щодо потреб і поведінки покупців. Це дає змогу підприємствам швидко реагувати на зміни ринку, персоналізувати пропозиції та підвищувати рівень задоволеності клієнтів. CRM-системи часто використовують як малі, так і середні підприємства, оскільки вони є гнучкими та можуть масштабуватися разом із розвитком компанії.

Велике значення для підвищення ефективності має аналітика даних. Використання сучасних інструментів бізнес-аналітики, таких як Microsoft Power BI, Tableau або Qlik Sense, дозволяє обробляти великі обсяги інформації, створювати візуалізовані звіти в режимі реального часу та виявляти тенденції розвитку ринку чи внутрішніх процесів. На основі цих даних керівництво може приймати більш обґрунтовані рішення, оптимізувати ресурси і планувати стратегії розвитку підприємства. Аналітика також допомагає оперативно реагувати на зовнішні виклики та внутрішні проблеми, що позитивно впливає на загальну стійкість бізнесу.

Значного поширення набувають рішення на базі штучного інтелекту (ШІ) та машинного навчання. Ці технології дозволяють автоматизувати рутинні операції, підвищити якість обслуговування клієнтів через чат-боти, а також прогнозувати попит і оптимізувати логістику. Наприклад, роздрібні мережі використовують ШІ для персоналізації пропозицій, а виробничі підприємства для попередження поломок обладнання. Використання таких інноваційних

інструментів сприяє значному зниженню витрат, підвищенню продуктивності та можливості масштабування бізнесу.

Переваги цифрової трансформації включають не лише підвищення швидкості та прозорості процесів, а й зниження впливу людського фактору, що часто стає причиною помилок або затримок. Крім того, цифрові інструменти забезпечують гнучкість управління, що є важливим у мінливих ринкових умовах. Тому інвестиції у впровадження сучасних цифрових технологій стають стратегічним напрямом розвитку будь-якого підприємства, яке прагне зберегти конкурентоспроможність і підвищити свою ефективність у довгостроковій перспективі.

Тож ми бачимо величезну кількість інструментів та підходів, які підприємства та управлінці можуть використовувати для того, щоб підвищувати ефективність. Від оптимізації витрат і контролю закупівель до впровадження інновацій та цифрових технологій, таких як ERP і CRM-системи, аналітика даних і штучний інтелект, і усі ці рішення допомагають зробити бізнес більш гнучким, прозорим і адаптивним. Водночас розвиток персоналу і вдосконалення організаційної структури забезпечують стабільність і високу якість виконання завдань. Лише комплексне застосування цих методів дозволяє підприємствам залишатися конкурентоспроможними, швидко реагувати на зміни ринку та бути ефективними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Отенко І. П. Ефективність як основне поняття та критерій діяльності підприємства. *Бізнес Інформ*. 2020. № 6. С. 190–195.
2. Габор В. С., Федуняк І. О. Ефективність як економічна категорія. *Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення*. 2024. Вип. 85. С. 60.
3. Назаренко І. Економічний зміст ефективності діяльності підприємств. *Галицький економічний вісник*. 2022. № 3(76). С. 15–22.
4. Місько Г. А. Сутність поняття результативність та ефективність в менеджменті. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2020. № 3–4 (276–277). С. 97–102.
5. Петков О. І. Економічна ефективність підприємств та фактори впливу на неї. *Український журнал прикладної економіки*. 2021. Т. 6, № 1. С. 392–399.
6. Соболева Г. Г. Поняття та значення ефективності діяльності підприємств гастрономії. *Редакційна колегія*. 2023. С. 109.
7. Зайченко М. М. Управління ефективністю діяльності підприємства: теоретичний аспект. *Головний редактор*. 2021. С. 214.
8. Дмитрієв І. А., Шевченко І. Ю., Чудик В. В. Механізм управління ефективним розвитком підприємства. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2023. № 2. С. 140–150.
9. Бабчинська О. І., Горшков М. А. Ефективне управління розвитком персоналу в інноваційно-активних підприємствах для підвищення конкурентоздатності. *Ефективна економіка*. 2024. № 9.
10. Лагодієнко В. В., Попкова С. О., Березовська Л. В. Фактори впливу на формування внутрішнього підприємницького середовища регіону. *Причорноморські економічні студії*. 2022. Вип. 77. С. 117–122.
11. Михалюк Н. Зовнішнє середовище підприємства та чинники його впливу. *Вісник Львівського національного університету природокористування. Економіка АПК*. 2022. № 29. С. 17–20.

12. Омеко А. Зовнішні та внутрішні чинники впливу на рівень ефективності управління підприємством. *Економіка та суспільство*. 2024. № 68.
13. Длугопольська Т., Катола Т., Хропонюк Д. Вплив факторів зовнішнього середовища на стратегічну поведінку компанії. *Innovation and Sustainability*. 2024. № 2. С. 92–101.
14. Кривецький І. І. Оцінка та критерії ефективності підприємств. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2023. Вип. 2. С. 183–189.
15. Пономарьов В. Д. Формування системи показників ефективності діяльності підприємства. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2024. № 87. С. 110–121.
16. Шуміло О. С., Закордонець К. А., Лисений Є. В. Ключові показники ефективності (KPI) – вимір успіху підприємницької діяльності. *Економічний простір*. 2024. № 195. С. 8–13
17. Кисіль Я. С., Кисіль М. С., Тітенко З. М. Рентабельність як основний показник ефективності управління активами підприємства. *Молодий вчений*. 2023. № 9. С. 18–21.
18. *Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікробізнесу Волині у 2023 році* : статистичний збірник / Головне управління статистики у Волинській області ; за ред. С. М. Кобись. Луцьк, 2024. 143 с.
19. Лисак О. П. Оцінка економічної ефективності діяльності підприємства. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2021. № 3. С. 16–18.
20. Іванова О. А. Ефективна організація виробництва як засіб управління конкурентоспроможністю інноваційного підприємства. *Вчені записки Харківського гуманітарного університету Народна українська академія*. 2020. Т. 26. С. 163–169.
21. Гривківська О. В., Сенюк О. І. Інноваційний потенціал у забезпеченні ефективності господарської діяльності підприємства. *Економіка і управління*. 2024. Вип. 1. С. 33–38.

22. Качмала В. І., Фонотова О. В. Ефективність управління підприємством в контексті формування корпоративної культури. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2021. № 1. С. 56–61.

23. Куценко Д. І. Аналіз ефективності використання трудових ресурсів підприємницької структури (на прикладі ТОВ «Бровари Пластмас»). Кваліфікаційна робота бакалавра. Суми, 2020.

24. Близнюк А. О., Кудрявцева О. В. Основні напрямки ефективного використання персоналу АТП. *Економіка транспортного комплексу*. 2023. Вип. 42. С. 209-220.

25. Лобач А. М., Скриль В. В., Лобач Д. А. Трансформація організаційної структури та управління ефективності персоналу виробничого підприємства. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Економічні науки*. 2022. Вип. 1. С. 61-71.

26. Осовська Г. В., Волківська А. М., Аксьонова О. В., Осовський О. А., Соляр В. В. Оцінка ефективності механізму управління персоналом підприємства та обґрунтування пропозицій щодо його вдосконалення. *Ефективна економіка*. 2023. № 5.